

بەرجهسته کرنا هۆنەری جوانکاریی دمهتەلا فۆلکلۆریا کوردیدا

هدی صدیق أحمد و خالدە صدیق أحمد

کولێژا نادابی، زانکویا دھوک، هەرێما کوردستانی-عیراق

((مێژوو وەرگرتنا فە کولێبی: 7 خەزیرانی، 2016، مێژوو رەزەماندیا بەلافکرینی: 6 ئیلوێ، 2016))

پوختە

مەتەل هونەرە کە ژ هۆنەرین بەرزین ئەدەبی مللەتی، جووری پەخشانیکی لاسەر یی سەپاندییە، خودان هیژە کە دەربیرینی یا بەرزە، ناخفتنە کە وینەبە کۆ هۆنەریی جوان دناخودا هەلدگرت، ئەو وینی جوان ژبو ئەوی دبیته پرا دەربازبوونی بۆ ناؤ جیھانا بالا یا هۆنەری جوانکاریی، کە شیاپە ب تەفنی خو مەتەلا فۆلکلۆری ب ریتسیت، پری رەنگین جوانکاریی کریه، ژ رەنگی بیژەیی یان واتایی، ژبەر هندی هۆنەری جوانکاریی گرنگیه کە زۆر دیبافی شلوو فە کرنا مەتەلیدا هەبوویە، ریکوپیکی و خەملاندنا ناخفتنا مەتەل دەرتیختسیت، مەتەل کریه دقالبە کۆ ئەدەبیی کاربگەردا، ئەفەژی هیژە ددەتە ناخفتنی. و پری دەلالات و دەربیرین جوان بریکا خەملاندنا پەیفان دکەت. واتە هەبوونا هۆنەری جوانکاریی دناؤ داقیت مەتەلیدا، جوانیا ئەفی هۆنەری فۆلکلۆری ولایەنین داھیتەرە یین ئەوی روھن و بەرچاؤ کرینە و ئاستی ئەوی یی دەلالی و دەربیرینی بەرز کریه.

پیشەکی

بەرفەرە خو بکیشتیە دناؤ تەفنی مەتەلا فۆلکلۆری گەلەک نامازە یین دەربیرینی تیدا هەنە ئەفە ریکوشکەرە کۆ بهیژە ژبو هەبوونا هۆری جوانکاریی دناؤ مەتەلا فۆلکلۆریدا.

ئارمانج ژ ئەفی فە کولینی خواندنە کە هویرە دیبافی دەستیشانکرنا هۆنەرین جوانکاریی دناؤ مەتەلین فۆلکلۆریدا، دیسان ئارمانج ژی راوەستیانە لاسەر رولی ئەوان هونەرین جوانکاریی (بیژەیی - واتایی) دناؤ مەتەلیدا.

گرنگی ئەفی فە کولینی دئەوی چەندی داپە، کە هۆنەری جوانکاریی شیاپە جەهە کۆ باش دناؤ مەتەلا

ئەدەبی فۆلکلۆری ئەدەبە کۆ سەرزاریه، ئەدەبە کە دیردانکا خەلکیدا هاتیە پاراستن و فە گوهاستن، لێنا سەرەکیه دناؤ کرنا ئەدەبی مللەتە کیدا رەسەنایەتیا هەر گەل و مللەتی دەردەم و جەهە کیدا پیفە دیارە، لەورا بوویە جەهی گرنگیدان و فە کولینی لاسەر ژلای مللەتانفە، ئەو شاکاری ئەدەبی ژچەند وینەیین هۆنەرین جوان پیک هاتیە، وە کۆ (ئەفسانە، داستان، چیرۆک، و گوتین مەزان و ستران و گالته و کەپ و مەتەل). هونەری جوانکاریی وە کۆ ئیک ژ ستینین گرنگین زانستی رەوانیژیی، شیاپە ب شیوہیە کۆ

1- مه تهل

مه ته لیت فۆلكۆرى هونه ره كى ئە دهه بى يه
تايه ته ندىيا كهسى پيقه دياره، ئە فۆ تايه ته ندى يه
ديت هه مى هونه رين ئە دهه بى فۆلكۆرى
فهنه گريت، ژ بهر شيوى وى ئە وى لدويف هنده ك
ياسايت هونه رى يين سه ره كى دهيتە ئاڤاكرن،
تيكسته كه وينه كى جوان ژ ژيانى و دياردين وى
ييين (سروشستى، ميژوويى، جفاكى،
ره وشه نبرى، ... هتد) بهر چاڤد كهت، رۆله كى
سه ره كى دبواري پهره و ده كرن و فيركر نيدا
دينييت، ب پلا ئيكى ب ئهركى تاقيرنا هزرى
دهيت، ب شيوى ئاراسته كرنا پرسپاره كى برىكا
چه ند پهيف و هيمايان، پرسپار كهر ئاراسته ي
به رسقده رى دكهت.

1 - 1 ژلايى زمانيقه:

ب شيوه كى گشتى گه له ك ناڤا لسهر مه ته لى
هاتينه دانان، ژ ئە وان ژى (ديرين، واتايا ده ربرينى،
هيما و ئيشارهت، بهرزه بون، مه ته لك ومامه ك واتايا
هه ميان ئيكه بتنى جياوازي د ده ربرينى دايه)⁽¹⁾.
(مه ته ل واته ئاخفتنه كه بهرزه بوونى بخۆشه دگريت،
ژبو هندى داكو ژمه ره ما دڤيت بگه هينيت ب
ئاوايه كى بهرزه و دوير ژرامانا وان په يقين دهينه
ئاراسته كرن، بقى چهندي مه ته ل چيكره كى زمانيقه،
ب دوو واتايا هاتيه بهرچاڤكرن، واتا ديار و واتايا
فشارتى، و دمه ته ليدا واتا فشارتى ديبته مه به ست،
چونكه دئه فى فشارتنيدا پالدانين هزرى يين زور

فۆلكۆرىدا بگريت و هه بوونا خو تيدا بهرجه سته
بكهت.

ئه فۆ كه كولينه ب ميتودا (وه سفى-شلوڤه كارى)
هاتيه ئە نجامدان.

دده مى ئە نجامدانا ئە فى كه كوليني، سوپاس بو
خودايى مهن، كو چ گرتين وه سا نه كه فتنه دريكا
ئه نجامدانا ئە فى كه كولينيدا، كار ب ساناهى و ب
باشى بهر هه فو پيش چوو.

ئه فۆ كه كولينه ژ پيشه كيه كى ده رازينكه كى و
دوو ته وه رين سه ره كى دگهل پوخته و ئە نجام و
ليستا ژيده ران پيك دهيت.

دده رازينكىدا ب كورتى باسى مه ته لا
فۆلكۆرى هاتيه كرن، كو بهرنگه كى كورت مه
روناهييه ك دايه سه ره ئە وى پشكا فۆلكۆرى دا
وه كى ريخوشكه ره ك بيت ژ بوچونا ناڤا به تى
فه كوليني.

دته وه رى ئيكيدا مه باس ل تيگه و ره هه ندين
هونه رى جوانكارى كرىه، بگره ژ پيناسين ژلايى
پهيف و زاراڤيقه دگهل بهرچاڤكرنا گرنگيا هونه رى
جوانكارى.

دته وه رى دوويدا هه ردوو جوريت جوانكاريا
(بيژه ي-واتايى) بنموونين پراكتيكى فه هاتيه
به حسكرن. لدوماهين ئە نجاميت فه كوليني و ليستا
ژيده ران و پوخته و ب هه ردوو زمانين عه ره بى و
ئنگليزى هاتيه به حسكرن.

ده رازينك

خودان روخسار و نافه‌روکه‌کا کویره، هه‌لگرا ره‌سه‌نایه‌تی دکه‌فاتیایا ملله‌تیه، هه‌روه‌سا گه‌له‌ک فه‌کولهران ژلایه‌ی زارافیه‌ جه‌خت لسه‌ر وئ چه‌ندی کریه، کو مه‌ته‌ل ((زمانی زانا وحه‌کیمایه، ژتشتی سیفه‌تا وی یا دویره‌دگرن، کو جوره فه‌شارتیه‌ک پیغه‌دیاره، پاشی نه‌وی مه‌ته‌لی ئاراسته‌ی یه‌ به‌رامبه‌ر دکه‌ت، ژبو ئارمانجا تاقیکرنا نه‌وان))⁽⁵⁾.

2- تاییه‌تمه‌ندیین مه‌ته‌لی:

مه‌ته‌ل رسته‌که یان پتر، وینه‌کی هونهری به‌رزه، وه‌کی هه‌ر هونهره‌کی ژ هونهرین ئه‌ده‌بی تاییه‌تمه‌ندیین خو هه‌نه، مه‌ته‌لا فولکلوری جیهانه‌کا به‌رفره‌ها مه‌زنه، تیدا سه‌ربورین ژایانا ملله‌تی هاتینه داریتن، کومه‌کا تاییه‌تمه‌ندییا بخو‌فه‌دگريت، نه‌وژی:

1- 2- 1 خودان رسته‌کا کورت، یان دریژ:

هنده‌ک مه‌ته‌ل هه‌نه، کو ژرسته‌یه‌کا زورا کورت، کو ژ چهند په‌یفه‌کان پیکده‌یت، هه‌لگرا واتایه‌کا تیر و ته‌سه‌له لسه‌ر وی تشتی مه‌ته‌ل پی ده‌یت گوتن، وه‌کی:

هه‌فرست

ب که‌فریغه رست⁽⁶⁾، مه‌به‌ست (پرچا سه‌ریه)

لی به‌رامبه‌ری نه‌فی چهندی، هنده‌ک مه‌ته‌ل هه‌نه، کو ژرسته‌یه‌کا دریژ، ژبو ده‌ربرینی ژئیک بابته، یان ژ بیژین ده‌ربرینی ژچهند بابته‌کا دئیک مه‌ته‌لدا دکه‌ت، نه‌فه‌ژی رسته‌که، چهند رستین بچویک دناؤ خو‌دا هه‌لدگريت، وه‌کی:

ژبو زانینا فی فه‌شارتنی ده‌ینه‌کرن⁽²⁾. دپه‌رتو‌کا (لسان‌العرب) یان (ابن‌منظور) هاتیه، کو مه‌ته‌ل ژلایه‌ی زمانیه‌ (ئاخفتنه‌کا له به‌رکریه، رابویه به‌رزه‌کرنا ئاخفتنا خو، دا گه‌هاندا رامانی یا فه‌شارتی بیت).

1- 2 ژلایه‌ی زارافیه‌:

مه‌ته‌لی پیناسین جوار و جور بخو‌فه‌گرتینه، ژ نه‌وانا ژ پیناسه‌ک جه‌ختی دکه‌ته سه‌ر هه‌بوونا هه‌فسه‌روایی و موسیقایه‌کا ئاخویا سفک و بله‌ز، نه‌وژی نه‌وه، کو مه‌ته‌ل (په‌یفین هه‌ف سه‌روا، یان نه‌و ئاخفتنن ریکخستنی نه‌وین ل دیوانین گشتی و تاییه‌تی و قالبی پرسیار کرنی ده‌ینه‌گوتن ژ بو زانینا ریژه‌یا زیره‌کیا ئیک و دوو⁽³⁾، و دستور تیدا نه‌وه، کو مه‌ته‌ل ب شیوه‌ی پرسیاره‌کا ریکخستنی یان هه‌فه‌سه‌روا، تیدا تاییه‌تمه‌ندییه‌کا وی یا دویره‌یان نزیک به‌حس دکه‌ت و ب ریکا تاییه‌تمه‌ندیی نه‌و که‌س دی شیت بگه‌هیته به‌رسفه‌کا گونجای ژ بو پرسیارا ئاراسته‌کری.

هه‌روه‌سا (نه‌بیله ئیبراهیم) ب شیوه‌کی دی پیناسا مه‌ته‌لی دکه‌ت و دبیزیت: ((مه‌ته‌ل شیوه‌یه‌کی ده‌ربرینی یی فولکلوریی گه‌له‌ک به‌ربه‌لا‌فه، که‌فاتیایا نه‌وی به‌رامبه‌ر که‌فاتیایا ئه‌فسانه و چیروکیین پروپوچ ده‌ین، نه‌بتنی پرسیاره‌که ژ بو خو‌شی بوراندنی، به‌لکو ده‌یته هژمارتن کاره‌کی ئه‌ده‌بی یی مللی یی ره‌سه‌ن، وه‌کی هه‌می جورین دی یین نه‌ده‌بی))⁽⁴⁾. بقی چهندی مه‌ته‌ل شیوه‌یه‌کی ئه‌ده‌بی به‌رزه، کومه‌کا تاییه‌تمه‌ندیین نه‌ده‌بی پیغه‌دیاره،

شرینۆک ل دارینۆک

دارینۆک ل گوهبه‌لوک

گوهبه‌لوک ب ری کت

بی به‌ختوک ب دیف کت⁽⁷⁾، مه‌به‌ست (تری

بی دسه‌لکادا)

1-2-2 ریتما ده‌نگی: جوانیا شیوازی هەر

ئاخفتنه‌کی لسه‌ر بنیاتی ریتما ده‌نگی ده‌یتنه دانان،

مه‌ته‌ل ژێ ئێک ژئه‌وان ئاخفتنانه یین کو ب ئەفی

هونه‌ری ده‌نگی ناسیار، ئانکو مه‌ته‌لا فۆلکۆری

لسه‌ر هه‌قه‌سه‌نگیا موزیک‌کی ده‌یتنه ئاڤاکرن، ئەوه

سه‌رنج راکیش و هشیار کرنا هزری و لغاندنا

زیره‌کی ل ده‌ف مروقی په‌یدا دکه‌ت. ئەفه هه‌می

پشکداریی د ژ به‌رکرن و مانا وی د هزرا مروقی‌دا

دکته‌ت، چونکه ئەو ئاخفتنا بی هه‌بوونا ریتما

ده‌نگی ژ به‌رکرن و مانا ئەوی د هزری‌دا زه‌حه‌ت

دکته‌ت. بۆ نمونه‌:—

په‌زی حه‌ما

به‌ردا چه‌ما

هه‌تا سپیدی کت ژێ نه‌ما⁽⁸⁾ مه‌به‌ست (ستیر)

دئه‌فی نمونیدا بنیاته‌کی ریتمی دروست بوویه بریکا

دوباره‌کرنا ده‌نگه‌کی دچه‌ند په‌یغاندا،

دروسته‌بوونا ریتمی بریکا ئەفی دوباره‌کرنا

ده‌نگی بویه هوکاره‌کی سه‌ره‌کی ددروسته‌کرنا

ئاواز و موزیکه‌یه‌کا کاریگه‌ر.

په‌یفین (حه‌ما، چه‌ما، نه‌ک) ده‌نگی (م، ا) ده‌ه‌رسی

په‌یغاندا دوباره‌بوویه و بوینه هوکاری

دروسته‌کرنا ریتمی دمه‌ته‌لیدا.

1-2-3 هه‌مه جوریا ویی ده‌رپرینی ژ ئێک

بابه‌ت: گه‌له‌ک مه‌ته‌ل هه‌نه، کومه‌کا وینه‌یان د ناڤ

خودا هه‌مبیز دکته‌ت، وه‌کی ویی (مروقی،

گیانه‌وه‌ر، سروشتی.....)، کود بیت ئەفه هه‌می

ده‌ربرین بیت و ریک ژ بۆ هندی سه‌رنج راکیشا

خوینده‌فان و بیخه‌ته کاری هزرکرنیدا، بۆ نمونه

وه‌کی دفی مه‌ته‌لی داها‌تی:

گولچکا تژی ره‌شک

بزنه‌کا کال⁽⁹⁾ مه‌به‌ست (هژیر)

دئه‌فی مه‌ته‌لی دا دوو وینه به‌رچاڤ دبن، وینه‌کی

سروشتی و ویی گیانه‌وه‌ری، تیدا ده‌رپرین ژ

ئێک بابته‌ت ها‌تیه‌ ک‌رن، ئەوژی بابته‌ته‌کی

سروشتی بچۆفه‌ گرتیه‌.

له‌ورا ئەفه هه‌مه‌جوریا دوینی ده‌رپرینا مه‌ته‌لی دا

هه‌می، دزفریته‌ فه‌ بۆ به‌ایی مه‌ته‌لی د سودمه‌ندییا

ئەوی یا جفاکی و شارستانی.

1-2-4 دوباره‌ک‌رن: دووباره‌ک‌رن دیارده‌کا

سروشتییه‌ دناڤ تیکستین فۆلکلۆریدا ب گشتی و

دناڤ مه‌ته‌ل‌اندا ب تاییه‌تی، جو‌ره جوانیه‌کی دده‌ته

شیوازی مه‌ته‌لی، ژ بۆ هندی ده‌یتنه‌ گۆتن:

(دووباره‌ک‌رن د مه‌ته‌لا فۆلکلۆریدا ده‌یتنه‌ هژمارتن

نه‌زعه‌کا هونه‌ری دشیوازی مه‌ته‌لیدا، سیه‌را جوانی

و بالا به‌رزیی ب سه‌ر مه‌ته‌لیدا به‌ر‌دده‌ت،

زیده‌باری رو‌هنیا واتایی، ئەفه ژێ ئاماژه‌یه‌ بۆ

سروشتی‌ دا‌هینه‌ری فۆلکلۆری، ئەوی په‌یون‌دییه‌‌کا

به‌یز ب زه‌وقی هونه‌ری ئەوی ئاخفتنی د ته‌رازیه‌‌کا

هو‌یردا د هه‌لسه‌نگینیت، هه‌سته‌ک ژوی ب جه‌ین

دئەفئى مه ته لیدا هیما یی دوزمن بکارهاتیه،
مه به ست پی که وه⁽¹³⁾.

1-2-6 زمان: زمانى داریننا مه ته لا فولکلوری،
زمانه کی ساده و بی گریه، زمانه که دژيانا رۆژانه یا
خه لکیدا هاتیه بکارئینان، بوویه هوکاری پاراستن و
مانا ئه وى دبیردانکا خه لکیدا و ژکه سه کی بو
که سه کی دی هاتیه فه گوهاستن.

بو نمونه: ئەشکه فتۆ که پر بهردو که⁽¹⁴⁾.
مه به ست (دهم و ددانن).

دئەفئى مه ته لیدا زمانه کی ساده یی رۆژانه یی
خه لکی هاتیه داریتن.

3- ئارمانج و ئه رکین مه ته لی:

مه ته لی رۆله کی سه ره کی ده می بیاقین گریدای
ژیانی دیتیه، ب تایه تی د لایه نی
پهروه ده کرنیدا، ئه وه دهینه هژمارتن
شانو گه ریه کا فه کری و هه ر لایه نه ک د ژیانیدا
تیدا ئه کته ره و ب ئه فئى چه ندى مه ته ل وه کو
ره گه زه کی ئه ده بی گه له ک ئه رکان بخۆ فه
دگریت، مینا ئه رکی (جفاکی، میژووی،
هه وشه نبیری، هه تا یی دهرونی ژى رۆل تیدا
دیتیه، له ورا (ریکه کا سه ره کییا پهروه ده
کرنیه، ژ بهر کو ئه وه مهن و بچیکان پیکفه فی
دکه ت کا چه وان ته ماشه ی ئاریشی ژ هه می
لایانقه بکه ت، پشتی ئه وى زه جه ت و هزر کرنی
هه ست ب خوشی دکه ن)⁽¹⁵⁾.

جوان و بالا بهرز و هه ز کرنا وى ب ریتما ده نگی
یا بهرز د هه لبژارتن و دووباره کرنیدا)⁽¹⁰⁾.

یا دیاره و ژهه زی گوتی یه، کو تایه ته ندیا
دووباره کرنی ب که سه ته کی هونه ری جوان،
ئه وى لسه ر هه لبژارتنا یه یقان و هویرون
دریژ کرن و دووباره کرنیدا ده یته ئا فاکرن ده یته
هژمارتن.

بو نمونه:
سه ر گل که

بن گل که، چاؤ زیقه و سمیل به له، مه به ست
(کیفرشک)⁽¹¹⁾.

1-2-5 هیما: وه کی یا روهن و ئاشکه را مه ته لا
فولکلوری پرسیار و به رسقی د نفاخو دا
هه لدگریت، لی زانینا به رسقا مه ته لی، یان زانینا
هیما یا مه ته لی د شیانا هه ر که سه کیدا نینه، چونکه
فه کرنا هیمایان قورسه و نه یا ب ساناهیه بو هه ر
که سی، چونکه مه ته ل خودان جوانیه کا شیواز
به رزه، هیما بخۆ شیوازه که پشتگیری دکه ته سه ر
هنده ک ره نگیت روونیژی، وه کی (خواستن،
درکه، لیکچواندن، خواز) کو تیدا ئامازه یی دده ته
هنده ک رامانین گریدای دهروون یان هنده ک تشتین
دی، ژ بو ئازراندنا هه ستان پیخه مه ت زانینا راستیا
فه شارتی⁽¹²⁾.

بو نمونه:
ئه وه دوزمنی خویه

خه لک و جیهان دوزمنی وى یه. مه به ست
(که وه)

أ- هه‌می ده‌مان هه‌لسه‌نگاندنا زانینا مه‌ته‌ل بیرو
گوه‌داریه، نه‌ف چهنده ژی دنایه‌را دوو که‌سان یان
پتر دهینه کرن، ژ بهر هندی (مه‌ته‌لی ئه‌رك د
نه‌نجامدانا نه‌زموننه‌کیه ژ بو زانینا شیانین که‌سان و
شیانین نه‌وان لسه‌ر هه‌لگرتنا بارین گرانتر و
فه‌گوه‌استنا نه‌وان ژ بو پله‌یه‌کا بلندتر)⁽¹⁸⁾.

ب نه‌فی چهندي ديار دبیت، مه‌ته‌ل وه‌رزشه‌که
بو هزر و روشه‌نیریا مروقی ده‌فان هه‌ردوو لایاندا
به‌ره‌ف پيشفه‌دهت.

ب- ب رۆلی په‌روه‌ده‌کرنا ئاستی راسته‌وخو د
ناقبه‌را که‌ساندا رادبیت، نه‌وژی ل ده‌می نه‌وان
روینشتین ب شه‌ف دنایه‌را که‌ساندا دهینه‌کرن، و
که‌سه‌ک دی مه‌ته‌لی ئاراسته‌ی چهنده که‌سه‌کان که‌ت
و نه‌و که‌سی زوی به‌رسقی بدهت، بو چهنده
جاره‌کان لسه‌ر ئیک، دی ئاستی وی یی زانستی
دنایه‌را که‌سانین دیترا ب به‌رز هینه‌زانین، نه‌فه‌یه
نارمانجا سه‌ره‌کی دمه‌ته‌لیدا.

ج- که‌له‌ک جارن درپوره‌سمین خو‌ش و شه‌فین
جه‌ژنان، خیزان کوم دبوون و مه‌ته‌ل دهاتنه‌گوتن،
ژ بو ده‌م بوراندن و خو‌شی وه‌رگرتن و که‌نی
وسحه‌تان.

د- دیسان که‌له‌ک جارن دبیین نه‌بتنی د
سه‌رده‌مین که‌فندا هه‌تا ده‌قی سه‌رده‌میدا ((باب و
باپیر و دایکان ب شه‌فی ژ بو هه‌ژاندنا هه‌ستین
زاروکی خو و هه‌روه‌سا ره‌وشه‌نیریکرنا نه‌وان و
ده‌وله‌مه‌ندکرنا می‌شکی نه‌وان ب زانیاریین پیدفی

هه‌روه‌سا فه‌کوله‌ر (عبد‌الملک مرتضی) ب
شیوه‌کی به‌رفره‌تر به‌ری خو دده‌ته‌ ئه‌رکی مه‌ته‌لی،
کول ده‌ف نه‌وی مه‌ته‌ل نه‌بتنی ژبو ده‌م بوراندن و
خو‌شی وه‌رگرتنی یه، به‌لکو (مه‌ته‌ل هه‌لگرا چهنده
ده‌لاله‌تین کویره: واته‌ شارستانی، میژوویی، واته
په‌روه‌رده و فی‌کرن، کیم جارن مه‌به‌سته‌کا
سه‌رفه‌یی بخوفه‌ دبیینت)⁽¹⁶⁾، ئانکو مه‌ته‌ل ژبو هه‌می
مه‌به‌ستین گری‌دایی ژیان خه‌لکی په‌یدا بوویه، نه‌بتنی
ژبو مه‌به‌ستا خو‌شی و ده‌م بوراندنیه، به‌لکو ب پلا
ئیک ئه‌رکی په‌روه‌ده‌کرن و تاقیکرنا ئاستی هزریی
مروقی ده‌یت.

ب شیوه‌کی گشتی دوو ئه‌رکین سه‌ره‌کی د
مه‌ته‌لیدا دهینه‌دیتن:

1 - 3 - 1 ئه‌رکی خو‌شیی: زوربه‌ی جارن خه‌لک
د کومبونین خودا مه‌ته‌لا دبیزن و ل به‌رسقین نه‌وان
دگه‌ریین، دبیت ژ بو گه‌هاندنا به‌رسقا مه‌ته‌لا
که‌له‌ک روینشتن و وه‌خت پيشه‌بچیت.

1 - 3 - 2 ئه‌رکی هه‌لسه‌نگاندنا هزری: (هنده‌ک ژ
په‌روه‌ردکاران ژ بو که‌هنده‌ک تیکستین مه‌ته‌لا
بکه‌نه د نا‌ف پروگرامین وانه‌گوتنیدا، ژ بو ئا‌فاکرنا
شیانین بچیکی لسه‌ر هزرکرن و هه‌ست پیکرن و
خه‌یالا واندنا، دیسان هنده‌ک پزیشکین ده‌روونی
هه‌ولا پشته‌فانیکرنا چالاکیین زمانی ژ بو
هه‌لسه‌نگاندنا ریژا زیره‌کی و ساخله‌میا نساخین
نه‌وان)⁽¹⁷⁾. و ب ریکا نه‌فان هه‌ردوو ئه‌رکان، نه‌م
دشین نارمانجا مه‌ته‌لی ده‌فان خالین خواری‌دا به‌رچا‌ف
بکه‌ین:

و ناراسته کرنا ئهوان، ناراسته کرنا کا
دروست))⁽¹⁹⁾.

4- په يکهری مه ته لی:

بنياتي په يکهری ټيکستا مه ته لی لسهر سی
ته وهرین سهره کی دهیته ئافاکرن:

أ- دهسټپيک.

ب- پرسيار.

ج- بهرسف.

أ- دهسټپيک:

ئهو بيژهيه ئهوا بريکا ئهوی ټيکستا مه ته لی پی
دهیته فه کرن، نهؤ چندهيه ئهوی ژهه می هونه رین
دی بین فولکلوری جودا دکهت، زیده باری ئهفی
تایه تمه ندی، دهسټپيک هندهک تایه تمه ندی دی
لسهر ئهفی هونه ری دهر برینی زیده دکهت، وه کی
داخاز کرن ژبو گوهداری کرنا مه ته لی، یان خو
ناماده کرنا هزری و دهر وونی د بوچوونا دناؤ جیهانا
مه ته لی، و هوسا بههرا پتیا هونه رین فولکلوری
ب بیژهيه کا کورت، کو بی کلیکا تکستی دهیته
فه کرن دهسټپيک دکهت، وه کی دهسټپيکا چيروکی ب
گوتنا (هه بو نه بو) دهسټپيک دکهت، دیسان دگوتنا
مه زاندا ژی ب دهسټپيکا گوتنا (مه زن دیژن)
دهیته فه کرن، و ټيکستا دهسټپيکا بهر پلاؤ دمه ته لی
فولکلوریدا، گوتنا (مامکی منو مامکو) به.

ب- پرسيار:

ټيکه ژگرنگترین ته و هرا دپه يکهری مه ته لی،
دنه فی ته و هریدا داهینانا بیژهر ده می ب ئاوايه کی

کویر و ب وینه یه کی فه شارتی رادبیت ب
وه سفکرنا تشته کی، کولده فی وی روون و
ناشکرایه و لده فی بی بهرامبه ر بهرزه یه، دنه فی به شی
ټيکستی واته (پرسيار)، بیژهر ب هه می شیانین خو
بین هزری هه ولده دت په یقین ره وانیژی بکه ته دناؤ
ناخفتنا خودا، ژبو هندي داکو بهرزه بوونه کی لده فی
گوهداری بریکا بکارهینانا هونه رین ره وانیژی
پرسيار بگه هیته بی بهرامبه ر، وه کی:

هرقه مله

ويقه مله

دناؤیدا ئيک کولقله؟⁽²⁰⁾ مه بهست (سهره)

ج- بهرسف:

دوماهیک قوناغه و یا فه بره دټيکستا مه ته لی،
بریکا هیمایان دهیته فه کرن و گومان نامینیت و
بهرسف دهیته دان.

هندهک جاران بیژهری مه ته لی رادبیت ب
ناسانکرنا مه ته لی و لادانا هندهک لایه نین بزحهت،
ژبو هندي داکو دانا بهرسفی لهر گوهداری
بسانا هیتر لی بیت، ئه و بخو هه می دهما بهرسقا
پرسيار زور یا کورته وه کی:

ههشت مهو

دوو بهران⁽²¹⁾

مه بهست (تلن)

هوسا په يکهری مه ته لی (دهسټپيک، پرسيار،
بهرسف) رهنگفه دانه ژ په یوه ندی دناؤهرا راهینه ر و
وهرگری، یان دناؤهرا پرسيار کهری و بهرسف دهری،
چ کهسهک یان کومه له کا کهسان بیت، هه می لسهر

جوانترین دهر برین ددهت. ههروهسا (پ. د. محمهده به کر) دهر باره ی جوانکاری دبیژیت: ((جوانکاری بریتیه ژ جوانکرنا ئاخفتنی نه فجا چ هوزان بیت و چ په خشان بیت، بریکا هندهک هونه ریت تایهت دهر دوو ئاستین گوتن و ئاخفتنی-رامانیدا، ل گهل بهرچاؤ وهرگرتن و پاراستنا ههلوپستی ئاخفتنی و دهستورین زمانی))⁽²⁷⁾.

دوو: گرنکیا جوانکاری

ئه گهر رهوانیژی وه کو ئیک ژبنه مایین سه ره کیین دهقی نه ده بی بهیته هژمارتن، جوانکاری هونه ره که دهره می نه ده بیدا، کو وه کو پیدقیسه ک ژپیدقیین جوانیا هونه ریا دهقی نه ده بی دهیته ناساندن، چونکه ئه رکی ئه وی جوانیا ئه وی شیویه، ئه وی جوانیا فهشارتتا واتایی و خه ملاندنا په یقی ژبو دهقی نه ده بی دخوازیت و وه کو پیره که کی ژ جوانی ژبو به ره می دهیته بهرچاؤکرن، چونکه خه ملاندنا په یقی ژلای و اتا و گوتنیقه، کارتیکر نه کا ئه رینی ل سه ره دهروونی وهرگری دوه رگرتنیدا دکهت، کو تام و خوشیه کا تایهت ل دهق وهرگری پهیدا دکهت، هه ره دیسان هونه ری جوانکاری روله کی کاریگهر دناؤ دهقی نه ده بیدا دگیریت، چونکه ئه وه دیتته ری ژبو جودا کرنا دهقی نه ده بی ژ دهقی نه ده بی، ژبه ره هندی (عهزیز گهردی) ئاماژی ب ئه وی چه ندی دکهت و دبیژیت: جوانکاری ((به شیویه کی گشتی له و ره گهز و دهستورانه دهوی که لایه نی هونه ری و جوانی نه ده ب روون ده که نه وه))⁽²⁸⁾.

گه نگه شه کا هزری و خووشی ژی وهرگرتن لسه ره مه ته لا فولکلوری.

هونه ری جوانکاری

ئیک: جوانکاری چه مک و پیناسه

ا- ژلای زمانیقه:

جوانکاری ژلای زمانیقه ب واتا ((نوی

ئافراندن))⁽²²⁾، دیسان ب واتا ((سه ره، داهینه ره، نوی))⁽²³⁾ دهیته، واته هوسا بومه دیاردیت، کو جوانکاری هه لگرا واتاین زمانین پیکه گریدایی و نیژیکی ئیکه، نه وژی ب رامانا نوی، ژبه ره نویوون و داهینانا ئه وی، شوین په نجه کی ل سه ره دهروونی مروقی دهیلت، ب ئه فی چه ندی جوانکاری ب شیوه کی گشتی ب واتا نویکرن دهیته.

ب- ژلای زاراقیقه:

جوانکاری ژلای زاراقیقه ئه وه، کو ((جوانی و ریک و پیکیا ئاخفتنی دهر دئخیت))⁽²⁴⁾، ((الخطیب القزوینی)) دبیژیت: جوانکاری ((زانسته که ب ریکا وی رووین جوانیا ئاخفتنی دهیته زانین پشتی چاقدیریکرنا جیه جیکرنا ئه وی ل سه ره دوخی به رامبه ری و روونیا ئماژه بی))⁽²⁵⁾، ههروهسا دهیته نیاسین ((ب ریا ئه وی ئه و سیفه تین دهیته زانین، ئه وین ئاخفتن جوان و په سه ند دکهن، ئه فیه ژی پشتی بهرچاؤ وهرگرتنا گونجانی ل گهل ئاخفتن و روونیا نیشانکاری وی، دویر ژ ئالوزکرنا واتایی))⁽²⁶⁾، ژنه فا بوری بومه دیاردیت، کو زانستی جوانکاری گرنکی ب خه ملاندنا په یقی ژلای گوتن و واتایقه ب

ئه‌ڤ جوره ((بریتیه له بوونی دوو وشه، کهیهک یان زیادتر له مهرجیکی (ره‌گه‌زدووزی ته‌واو) له ده‌ست ده‌دات، واته: به‌شیکی گرنگی (ره‌گه‌زدووزی)یه، له دوو وشه پیکدیت که تا راده‌یهک لیکچوون له نیوانیانداهیه، به‌لام لیکچوونه که ته‌واو نییه، له‌واتاشدا هه‌ردوو وشه‌کان له‌یه‌کتر جیاوازن و هه‌ر یه‌که‌وه سه‌ر به خوی خوی هه‌یه))⁽³⁸⁾.

جورین ره‌گه‌زدووزیا نه‌تمام

ئه‌ڤ جوری ره‌گه‌زدووزی ب شیوه‌یه‌کی گشتی دابه‌شی سه‌ر سی جوران دبیت، ئه‌وژی بریتیه ژ: 1-1-2-1 ره‌گه‌زدووزیا جودا:

ئه‌وه، کو ((دوو په‌یف یان پتر بینی که ژماره‌و شیوه و ریژا پیتا ئیک بن، لی جوری هه‌می پیتان ئیک نه‌بن و ژئیک پیت ژیک جودابن))⁽³⁹⁾.

بو نمونه:

هیفه‌کا لسه‌ر هیفه‌کی

باهیفه‌کا لسه‌ر شیقه‌کی

کونا ل نیقه‌کی⁽⁴⁰⁾ مه‌به‌ست (ناشه)

ددیرا ئیکیدا و ل ده‌ستپیکا وی په‌یقا (هیفه‌کا) ره‌گه‌ز دووزیا نه‌تمام دگه‌ل په‌یقا (باهیفه‌کا) دریزا دوویدا دروست دکه‌ت، کو دناقبه‌را هه‌ردوو بیژه‌یاندان بئنی پیتین (ب-1) دزیده‌نه، ژلای و اتایقه هه‌ر ئیکی و اتایا خویا سه‌ر به‌خو هه‌یه.

1-1-2-2 ره‌گه‌زدووزیا لار:

ئه‌وه، کو ((دوو په‌یف یان پتر، ژلای ژماره و جور و ریژا پیتا وه‌کو ئیک بن، لی ژلای

جوانکاریا بیژه‌یی، جوانکرنا ده‌ربرینییه ب رییا په‌یفان، ب گشتی ئه‌شان هونه‌رین ل خواری ب خوقه دگریت، کو بریتیه ژ:

1-1 ره‌گه‌زدووزی:

ره‌گه‌زدووزی وینه‌که ژ وینین جوانکاری، (عزیز گه‌ردی) ده‌راره‌ی پیناسا ئه‌وی دبیت: ((ئه‌وه‌یه که دوو وشه یان پتر بیی، له رواله‌تدا وه‌کو یه‌ک و ابن یان به‌یه‌ک بچن، به‌لام هه‌ریه‌که‌یان و اتایی تاییه‌تی خوی هه‌بیت، که جوابی له واتای وشه‌کانی تر))⁽³⁴⁾، ئانکو ((وه‌که‌فیا دوو بیژه‌یا دگوتنیدا و جیاوازی ئه‌وان دواتاییدا))⁽³⁵⁾. ئه‌فی شیوازی جهه‌کی به‌رچاڤ دمه‌ته‌لا فولکلوریدا گرتیه.

ره‌گه‌زدووزی ژی دبیته دوو جور:

1-1-1 ره‌گه‌زدووزیا تمام:

ئه‌وه ئه‌وا په‌یف ژلای پیتاڤه ئیک، لی و اتایا ئه‌وی یا جیاوازه، ئانکو ((دوو په‌یف دروخساریدا ب تمامی هه‌فیه‌کن))⁽³⁶⁾، ئه‌فی دیاردی ژی جهی خو دناڤ مه‌ته‌لا فولکلوریدا کریه.

بو نمونه:

حلیله

دحلیله‌ی دا⁽³⁷⁾ مه‌به‌ست (جوهنی و ده‌ستکی وی)

ل فییره په‌یقا (حلیله) ژپارچا ئیکی ژ مه‌ته‌لی ب و اتا (ده‌ستکی جوهنی) ده‌یت، لی په‌یقا دووی ژ پارچا مه‌ته‌لی ب و اتا (جوهنی) ده‌یت.

1-1-2 ره‌گه‌ز دووزیا نه‌تمام:

شیوه‌ی فِه دجودابن⁽⁴¹⁾، ئانکو پیتسه‌کا په‌یفه‌کی
ژیتا په‌یفا دی جودا بیت، به‌لی ژمارا ئه‌وان هندی
ئیک بن و ژلابی و اتایفه دسه‌ربه‌خوبن.

بو نمونه:

حاجیلوکی نافته‌نگ به‌ستی

نه‌گوشته‌تیدا نه‌هه‌ستی⁽⁴²⁾ مه‌به‌ست (میری)

دئه‌فی نمونیدا دناقبه‌را په‌یفین (به‌ستی)
و (هه‌ستی) دا پیتین (ب-ه) دجودانه‌دگهل
جودابونا و اتایی.

هه‌روه‌سا د نمونه‌کا دیدا هاتیه:

دیکلی مه‌تی

که‌فته‌خه‌تی

که‌س نه‌گه‌هشتی⁽⁴³⁾ مه‌به‌ست (گوله)

دئه‌فی نمونی ژیدا د ناقبه‌را په‌یفین (مه‌تی) و
(خه‌تی) دا پیتین (م - خ) د جودانه‌دگهل ئیک،
زیده‌باری جودابونا و اتایی دناقبه‌را و اندا.

1-1-2-3 ره‌گه‌زدووزیا ئالوز:

ره‌گه‌زدووزیا ئالوز ((ئه‌وه دوو په‌یف یان پتر
بینی، کو ژماره و شیوه و جورئ پیتان ئیک بن، لی
ریژا پیتان ئیک نه‌بن، واته‌دپیتاندا پاش و پیئشی
دجهی ئه‌واندا هه‌بیت و گوهوری بیت))⁽⁴⁴⁾، واته
دئه‌فی جوریدا ریژکرنا پیتان دپه‌یفیدا ئالوزبیت،
ئانکو شیوی ریژکرنا پیتان د جیاوازن.

بو نمونه:

که‌ر زری

کشپل - پشکل - فری⁽⁴⁵⁾ مه‌به‌ست (تفه‌نگه)

دئه‌فی نمونیدا، په‌یفین (کشپل - پشکل) که‌تینه
ژیر سیبه‌را ره‌گه‌زدووزیا نه‌تمام جورئ (ئالوزا
نه‌ریک و پیک)، کو تیدا ژمارا پیتان هندی ئیکه،
هه‌ر په‌یفه‌کی چوار پیت ژئ دروستبوینه و جورئ
پیتان ژئ ئیکه و هه‌ردوو په‌یف ژیتین (ک-ش-
پ-ل) ئیک هاتینه و هه‌یچ پیتسه‌ک نینه، کو
دپه‌یفه‌کیدا هاتبیت د یادیدا نه‌بیت، دیسان شیوی
پیتان ژئ ئیکه، لی ریژکرنا پیتان جودایه.

1-2-2 هه‌فسه‌روایی

هه‌فسه‌روایی ئیک ژدیارتین دیاردین هونه‌ری
ره‌وانبیژی، کو مه‌ته‌لا فۆلکلوری لسه‌ر پشت
به‌ستنا ئه‌وی دروستبوویه، ئه‌گه‌ر ب ئاوايه‌کی
گشتی مه‌ته‌ل یا دابه‌شکر بیت ل سه‌ر شیوی
ریکخستی، لی باه‌را پتر مه‌ته‌ل لسه‌ر شیوی
رسته‌یه‌کا کورت و هه‌فسه‌روا هاتیه‌دانان ناهیه‌ته
فه‌شارتن، کو هه‌فسه‌روایی رۆله‌کی سه‌ره‌کی د
چیکرنا موسیقا مه‌ته‌لیدا هه‌یه، هوسا جوره‌ئاوازا
موسیقه‌کا خوش دگهل وینه‌یه‌کی جوان دده‌ته
ناخفتنی و خوشی و چیژه‌کا به‌رز دده‌ته‌گوهداری،
ژ به‌ر هندی ((زه‌وقی مللی دمه‌ته‌لیدا وه‌کی گوتنا
مه‌زناندا، هشیاری لسه‌ر ده‌نگین گونجای د
ناخفتنیدا هه‌یه، ژ به‌ر هندی گرنگی به‌له‌بژارتنا
په‌یفان و ناقبرا جوان دایه، ژ بو جوانکرنا داریتنا
ئه‌وی و هه‌مه‌جوریا پیکه‌هاتیان، بو چیکرنا معاده‌لا
ده‌نگی، کو موسیقایه‌ک ژئ دروست دبیت))⁽⁴⁶⁾
دبیته‌هوکار ژ بو دروستکرنا وینه‌یه‌کی ئه‌ده‌بی
جوان و کاریگه‌ر، بوویه‌هوکار ژ بو سه‌رنج

هه‌فسه‌روا دناقبه‌را په‌یقین (دمدمی - گه‌غی -
خه‌غی) دا هه‌یه، کو پشتی دوماهی هاتنا هه‌ر
رسته‌کی په‌یقین هه‌فسه‌روایی دهین.
هه‌روه‌سا دغوونه‌یه‌کا دیدا هاتیه:

ئه‌و ره‌خ دیواره

ئه‌و ره‌خ دیواره

نیغه‌کی سه‌یی هاره⁽⁴⁹⁾ مه‌به‌ست (چافن)

دئه‌غی نمونیدا، هه‌فسه‌روا دناقبه‌را په‌یقین
(دیواره - هاره) دا هه‌یه، کو پشتی بدوماهی هاتنا
هه‌ر رسته‌کی په‌یقین هه‌فسه‌روایی دهین.
1-2-2-2 سه‌روا ته‌سمیت:

ئه‌و جوری سه‌روایی په‌یوه‌ندی ب ئاواز و
موسیکا به‌ره‌میغه هه‌یه، کو راماڠ ژئی ((ئه‌وه،
به‌ره‌م دابه‌شی سه‌ر چوار به‌شان بیت، سی ژ
ئه‌وانا ئیک سه‌روا هه‌بیت و به‌شی چواری سه‌روایا
ئه‌وی یا جیاوازیبیت دگهل به‌شین دی))⁽⁵⁰⁾. واته‌د
ئه‌غی جوری جوانکارییدا داهینه‌ر ئاخفتنی دابه‌شی
سه‌ر چهند پشکا بکه‌ت، پشکا دوماهی سه‌روایا
ئه‌وی یا جیاوازیبیت، هه‌ژی ئاماژه‌پیدانییه، ئه‌غه
مه‌رج نینه مه‌تل بیته چار پشک، به‌لکو چهند
پشک بن دروسته، ب تنی پشکا دوماهی سه‌روایا
ئه‌وی جیاوازیبیت، بو نمونیه:

ته‌یره‌ک هات

نانه‌ک پات

نه ژ ره‌نگی گه‌غی⁽⁵¹⁾ مه‌به‌ست (شانا می‌شا
هنگینی)

راکی‌شا خه‌لکی ژ بو ئه‌وی، له‌و دی شین بیژین،
کو هه‌فسه‌روایی تایه‌تمه‌ندیین خو یین جوان و
کاریگه‌ر هه‌نه، روله‌کی مه‌زن دساناهی ژ به‌رکرن و
به‌ره‌لا‌فکرنا مه‌تلی دناؤ خه‌لکیدا هه‌یه.

بو نمونیه:

دارا لناؤ دارا

زه‌ر دکه‌ت گوهارا⁽⁴⁷⁾ مه‌به‌ست (گوهیشکه)

دئه‌غی مه‌تله‌لیدا هه‌نهری هه‌فسه‌روایی دیاره،
ئه‌وژی دوماهی هاتنا هه‌ردوو رستانه بیئیک پیت،
ئه‌و ژئی (ر).

جورین هه‌فسه‌روایی

ب گشتی هه‌فسه‌روا دابه‌شی سه‌ر سی جورین
سه‌ره‌کی دبیت، ئه‌وژی بریتینه ژ:

1-2-2-1 سه‌روا ره‌ها:

سه‌روا ره‌ها ئه‌وه، کو پارچه هه‌می لسه‌ر ئیک
سه‌روا بچیت، ئه‌غی جوری سه‌روایی جهه‌کی مه‌زن
دمه‌ته‌لا فولکلوریدا گرتیه، چونکه د بنیاتدا سه‌روا
بوویه ئه‌گه‌ری مان و به‌لا‌فکرنا ئه‌غی جوری
فولکلوری و موسیقا و ریتمه‌کا تایه‌ت برییا
سه‌روایی مه‌تل خه‌ملاندییه.

بو نمونیه:

ته‌نوبرا دمدمی

تژی نانی گه‌غی

سحاری رابین خه‌غی⁽⁴⁸⁾ مه‌به‌ست (ره‌خته)

ل څیره په‌یښ (ژ څیری - ژ به‌فری - ژ بوستی
- ژ گه‌زی) و (ره‌شتره - سپی تره - پیتره -
کیمتره) خه‌ملاندنی پیک دئینن.
دیسان دښوونه‌کا دیتر دا هاتیه:

سهرڅه هه‌سان

بنځه قورئان⁽⁵⁵⁾ مه‌به‌ست (دومبه‌لان)

په‌یښ (سهرڅه - بنځه) و (هه‌سان - قورئان)
خه‌ملاندنی پیک دئینن.

1-2-4 هه‌فکیشی:

أحمد الهاشمی دیبژیت: هه‌فکیشی ئه‌وه، کو
(هه‌ردوو فاسیله دکیشیدا وه کو ئیک بن، به‌لی ژ
لایس سهروایته دجیاوازبن)⁽⁵⁶⁾. دیسان (بن
عیسی) دیبژیت: ((ئه‌وه، کو بیژه‌ییت فاسلا د
په‌خشانیدا ژ لایس کیشیته و سه‌درا دیرا هوزانی
وعه‌جزا ئه‌وی ژ لایس کیشیته بیژه‌یین وان یه‌کسان
بن))⁽⁵⁷⁾. واته د ئه‌فی جوریدا دوو په‌یف یان زی
پتر ژ لایس کیشیته هندی ئیک بن، لی ژ لایس
سهروایته د جودابن، هه‌ر ئیکی سهروا خویا جودا
ژبا دی هه‌بیت، نه‌ه چهنده زی دهی خودا ریتمی
به‌یز و به‌رچاؤ دکه‌ت.

بو نمونه:

زل ب زیوان

نه‌خش ل نیقان

نه‌گاوره نه‌ئیسلام⁽⁵⁸⁾ مه‌به‌ست (ماره)

ل څیری په‌یښ (زیوان - نیقان) هه‌فکیشه دگهل
په‌یفا (ئیسلام).

ل څیره هه‌ردوو پشکین مه‌ته‌لی ب هه‌فسه‌روایه‌کا
وه‌کله‌ه بدووماهی هاتیه، کو بریتیه ژ (هات -
پات)، به‌لی سهروایا گشتی، کو دبیته پشکات سپی
جیاوازه.

هه‌روه‌سا دښوونه‌یه‌کا دیدا:

گورگی چه‌له‌ک

بزنا به‌له‌ک

دی څیک که‌فن⁽⁵²⁾ مه‌به‌ست (دوژمن و نه‌یاری)

دئه‌فی نمونیدا، هه‌ردوو پشکین مه‌ته‌لی
بسهروایه‌کا وه‌کله‌ه بدووماهی هاتیه، کو بریتیه ژ
(چه‌له‌ک-به‌له‌ک)، لی سهروایا گشتی، کو دبیته
پشکا سپی جودایه.

1-2-3 خه‌ملاندن:

د. أحمد مطلوب دیبژیت: خه‌ملاندن ((ئه‌وه،
کو هه‌ر بیژه‌یه‌ک ژ بیژه‌یین فاسیلا ئیکی یه‌کسان
بن، بو هه‌ر بیژه‌یه‌کا فاسیلا دووی دکیش و
سهرواییدا⁽⁵³⁾. واته خه‌ملاندن ئه‌وه دوو په‌یفا ژ لایس
کیش و سهروایته وه‌کی هه‌ه بن، ئانکو په‌یف
درستا ئیکیدا ژ لایس کیش و سهروایته وه‌کی په‌یفا
رستا دووی بیت.

ئه‌ه جوره ب شیوه‌یه‌کی زور دناؤ مه‌ته‌لین

فولکلوری دا هاتینه بکاره‌ینان.

بو نمونه:

ژڅیری ره‌شتره

ژبه‌فری سپی تره

ژبوستی پیتره

ژگه‌زی کیم تره⁽⁵⁴⁾ مه‌به‌ست (قه‌شقه‌لانک)

<p>بو نموونه:</p> <p>وی لای پهرژان، وی لای بهرژان، دناؤ دا (لنیفه کی) مور و مهرجان⁽⁶¹⁾. مه بهست (چاو) دئه ئی نموونیدا دناقههرا په یقین (مور و مهرجان)، هه ئسوی هه یه. دیسان ههردوو په یف هه قو اتاین ئیکن.</p> <p>هه ژیه بیژین دهندهک نموناندا دوو په یف هه ئسویین ئیکن، به لی په یفه ک دیته پاشگو بو په یفه کا سه ره کی نه گهر لگهل وی نه بیت رمانا خویا دروست ناگه هینیت. دغو نه یه کا دیدا:</p> <p>برنجا ب شهلو شه پک⁽⁶²⁾ مه بهست (ئپراخن) دئه ئی نموونیدا د ناقههرا په یقین (شهل و شه پک) هه ئسوی هه یه، کو په یفا (شهل) نه گهر ل گهل په یفا (شه پک) نه هیت رمانا خویا دروست نادهت. دیسان دغو نه یه کا دیدا هاتیه: خشت و مشت</p> <p>چوو و پراهه روینشت⁽⁶³⁾ مه بهست (گپسکه) دئه ئی نموونیدا دناقههرا په یقین (خشت و مشت) هه ئسوی هه یه، کو په یفا (خشت) هه گهر ل گهل په یفا (مشت) نه هیت رمانا خویا دروست نادهت.</p> <p>1-2-6 وهر گرتن:</p> <p>عه لئه ددین سوجادی دبیزیت: ((مه بهست ئه وه که هونهر، وه یانوسهر هه ندی ووشه به گوزاره که یه وه له شتی تر وه ئه گری وئه یخاته ناو به ره مه که ی خویه وه))⁽⁶⁴⁾، ئانکو ده می (ئاخفتنکه ر ئاخفتنا که سه کی دی چ وه ک بیژه یان</p>	<p>ژلایی کی شیفه په یقین (زیوان، نیقان، ئیسلام) دهه فکیشن، کو هه ر ئیک ژئه وان ژدوو برگا پیک دهیت (زی، وان)، (نی، فان)، (ئیس، لام). لی ژلایی سهروایی فه دجیاوازن، هه ر په یفه کی سهروا وی دگهل یادی جیاوازه.</p> <p>په یف سهروا زیوان ن نیقان ف ئیسلام م</p> <p>دیسان دغو نه یه کا دیدا هاتیه: هه ر ژفیری هه تا شام هه می تری ب تام بو خه لکی یی حه لال بو خودانی یی حه رام⁽⁵⁹⁾ مه بهست (کچن) ل فیره په یفا (حه لال) ل ریزا سیی هه فکیشه دگهل په یفا (حه رام) دریزا چاریدا، هه ر ئیک ژئه وان ژدوو برگا پیک دهیت لی ژلایی سهروایی فه دجیاوازن.</p> <p>په یف سهروا حه لال ل حه رام م</p> <p>1-2-5 هه ئسوی:</p> <p>(پ. د. محمه د به کر، ده رباره ی هه ئسوی دبیزیت: ((ئه وه، کو دوو په یقین هه ره گه ز و هه ف واتال د ویف ئیک به یین))⁽⁶⁰⁾، واته دوو په یف هه ئسویین ئیک و دووبن، ئه ف دیارده ب شیوه یه کی به ره لاه دمه ته لییدا هاتیه بکاره یان.</p>
--	---

بەو مەرجهی هەموویان واتایان یەك بیټ و لە
جاریكەووە بۆ جاریکی تر واتایان نەگورێ، واتە:
نابی ووشەكان نەلە روالەت و نەلە گوزارەدا هیچ
گۆرانیان بەسەردابیت⁽⁶⁸⁾.

بۆ نمونە:

ی ب تەفە

ب تەفە نینە

تویی ساخی

ب تەفە نینە

تویی مری

ب تەفە نینە

ی ب تەفە و ب تەفە نینە⁽⁶⁹⁾ مەبەست (نافە)

پەیفە (ب تەفە) پینجاران بئیک واتا هاتیه، لقیڕە
پتر ژ بۆ هندی هاتیه دووبارە کرن، داکو واتایی
دمیشکی خواندەفانیدا بچەسپینیت.

هەر وەسا دهمونە کادیدا هاتیه:

دریژە تەنگە

کورتە تەنگە

فرەهە تەنگە

تەنگە - تەنگە و هەر تەنگە⁽⁷⁰⁾ مەبەست (تەنگە

کەری یە)

دئەقی نمونیدا پەیفە (تەنگە) شەش جارا بئیک
واتا هاتیه، ئەف دووبارە کرنەژی ژ بۆ داکوکی و
جەختکرنی لسەر واتایی هاتیه.

8-2-1 کەرتکرن:

کەرتکرن بریک سەر وایی دروست دبیت، د
مەتەلا فۆلکلۆریدا، وینی سەر وایی بنیاتەکی

واتا ژ پەخشانی یان هۆزانی وەر بگریت ئەف
وەرگرتنە ژفورئانا پیروزە یان فەرمودەیین
(پێغەمبەری) سلاؤ لی بن یان گوتیین
بەربەلاؤ...⁽⁶⁵⁾)، واتە وەرگرتنە کە، هەست پی
ناهیته کرن، کو هاتیە وەرگرتن.

بو نمونە:

نەلە ئادەمیە، نەلە جنیە، قاسیدی بەینا

خەلکییە⁽⁶⁶⁾ مەبەست (برایین یوسف پێغەمبەری)

دئەقی نمونیدا، وەرگرتنە کە راستەوخو ژ بۆ

چیرۆکە کە قورئانا پیروز هاتیە، بەحسی بالندەیی

(هدهدی سلیمان پێغەمبەری دکەت.

دیسان دهمونە کادیدا هاتیە:

مزگەفتی گۆشته و میحرابی ئاوه، رولە هەر

کۆی بکا قبیلە ی تەواوه (ئەوی بزانی ئەقلی

تەواوه؟⁽⁶⁷⁾ مەبەست (یونس پێغەمبەری لەناو دەم

و زکی نەهەنگ نوێژا بکات)، رولە هەر لایەک بکا

قبیلە تەواوه.

ل قیڕە دیارە، کو بەحسی چیرۆکا (یونس

پێغەمبەری) سلاؤ لی بن دکەت دەمی د زکی حیتیدا

و نقیژ بو هەر رەخەکی کربا ئەو قبیلە یا دروست

بوو. ئەف چیرۆکە ژ ی ژفورئانا پیروز هاتیە

وەرگرتن، لی وەرگرتن ب شیوهیەکی نەراستەوخو

بتنی ئاماژەیه ژ بو چیرۆکی.

7-2-1 دوپاتکرن: جەختکرن

لقیڕە ((دوپاتکرن ئەو هیە هونەر یا نووسەر

ووشەیهک یا دەستەواژەیهک یا رستەیهک بینی و چەند

جاریک پاتی بکاتەوه، بۆ چەند مەبەستیکی تایبەتی،

زهر دکهت گوهارا⁽⁷⁵⁾ مه‌به‌ست (گوهیشکه)
دئه‌فی نموونیدا په‌یفا (دارا) ل ده‌سپیک و
دوماهیکا رستی دووباره بوویه.

دیشان دغوونه‌یه‌کا دیدا هاتیه:
تشتی منو تشته

ده‌رمانی هه‌می تشته⁽⁷⁶⁾ مه‌به‌ست (خپیه)
دیشان دئه‌فی نموونیدا په‌یفا (تشت) ل ده‌سپیک
و دوماهیکا مه‌ته‌لیدا دووباره بوویه.

1-2-10 نه‌خشانندن

بشیویه‌کی گشتی هونه‌ری نه‌خشانندی رول
ددروستکرنا ئاوازه‌کا جوان و تایه‌ت دده‌قی
مه‌ته‌لیدا دبینیت، چونکه نه‌خشانندن ئه‌وه ((دیر
دابه‌شکریته‌سه‌ر چهند ووشه و ده‌سته‌واژیک، ئه‌م
ووشه و ده‌سته‌واژانه‌ زوربه‌یان، یان هیچ نه‌بی
هه‌ندیکیان له هه‌ردوو نیوه‌ دیره‌کاندا له رووه‌کانی
کیش و سه‌روا داره‌کراوه‌یان هاوشوین بن))⁽⁷⁷⁾،
ئانکو بیژین دقیت په‌یقینه‌ریزا ئیکی د‌گهل یا
دووی هه‌فکیش و هه‌فسه‌روابن، واته‌ نه‌خشانندن
ئه‌وه، کو ((هوزانغان دیره‌کی بینیت، تیدا په‌یقین
نیقه‌دیرا ئیکی هه‌می یان هنده‌ک ژ ئه‌وان ژ لای
کیش و سه‌روایقنه‌ به‌رامبه‌ر بن ژ بو په‌یقین نیقه‌دیرا
دووی))⁽⁷⁸⁾.

جوریت نه‌خشانندی

نه‌خشانندن لسه‌ر دوو جوران ده‌یته‌ دابه‌شکران:

1-10-2-1 نه‌خشانندا تمام

ئه‌وه ئه‌وا هه‌می په‌یف ژ لای کیش و سه‌روایقنه
دیه‌کسابن.

جیگیره تیدا له‌ورا هونه‌ری که‌رتکرنی جهی خو
دمه‌ته‌لیدا دیتیه.

بو نموونه:

داره‌کی ل دنی، پینج تا دچنی، سی ل سیبه‌ری،
دوول هه‌تافی⁽⁷¹⁾ مه‌به‌ست (نقیژ که‌ره)

دئه‌فی مه‌ته‌لیدا سه‌روا دناقه‌را (داره‌کی ل دنی،
پینج تا دچنی، سی ل سیبه‌ری، دوول تافی) دا
هه‌یه، ئه‌و چهندی بریسا سه‌روایی که‌رتکران
دروستکریه.

هه‌روه‌سا دغوونه‌کا دیدا هاتیه:

چوومه‌سه‌ری داره‌کی، دکه‌م هه‌شکه
هه‌واره‌کی، سه‌د میر تین ب جاره‌کی⁽⁷²⁾ مه‌به‌ست
(مه‌لایه‌ ده‌می بانگ دده‌ت)

هه‌ر دیشان دئه‌فی نموونیدا، سه‌روا دناقه‌را
په‌یقین (داره‌کی - هه‌واره‌کی - جاره‌کی) هاتیه و
که‌رتکران دروستکریه.

1-2-9 هینان:

ده‌رباره‌ی هینانی (عه‌زیز گه‌ردی) دبیزیت:
((ووشه‌یه‌ک له سه‌ره‌تا یا له ناوه‌راستی هه‌لو‌یست
یا دیره‌ هونه‌راوه‌یه‌ک بینی پاشان هه‌مان ووشه‌له
کو‌تایی هه‌لو‌یسته‌که‌ یا دیره‌ هونه‌راوه‌که
بییته‌وه))⁽⁷³⁾. دیشان أحمد الهاشمی دبیزیت:

((ئه‌وه، کو ده‌یته‌ دووباره‌کران لده‌سپیک
په‌ره‌گرافی، لدووماهییا فه‌قه‌ری دووباره‌بیت، یان
هه‌فره‌گه‌زبیت، یان دارشتنا ئه‌وی بیت))⁽⁷⁴⁾.

بو نموونه:

دارا لئاو دارا

بو نمونه:

هه/له/هار/بو

رهش/وی/له/سیار/بو⁽⁷⁹⁾

د هه‌ردوو ریژین ئیکیدا هه‌می په‌یف ژ لایئ
کیش و سه‌روایقه د یه‌کسان و هوسا نه‌خشاندن
دروستبوویه.

هه‌روهسا د نمونه‌یه‌کا دیدا هاتیه:

هه/که/بگ/اری/مس/تهک

هه/که/به‌ر/دی/دهش/تهک⁽⁸⁰⁾ مه‌به‌ست (گوریا
چرایه)

لقیره هه‌ردوو ریژین دیرا ئیکیدا هه‌می په‌یف ژ
لایئ کیش و سه‌روایقه د یه‌کسان، هوسا
نه‌خشاندن دروستبوویه.

1-2-10-2 نه‌خشاندا نه‌تمام:

ئه‌وه ئه‌وا هه‌می په‌یف د یه‌کسان نه‌بن، به‌لکو
هندهک په‌یف ژ لایئ کیش و سه‌روایقه
نه‌دیه‌کسانبن.

بو نمونه:

لیدا حتک

که‌تی کودک

بو ژدل مه‌خنک⁽⁸¹⁾ مه‌به‌ست (مه‌شکه)

دئه‌قی نمونیدا، ده‌ردوو ریژین ئیکیدا (لیدا
حتک، که‌تی کودک) هندهک په‌یف د هه‌فکیشن کو
هه‌ر ئیک ژئه‌وان چار بر‌گه‌یه و هه‌ف سه‌روانه، کو
هه‌ردوک بده‌نگی ک بدوماهیکه‌تینه، لی نه‌هه‌می
لقیره نه‌خشاندا نه‌تمام د مه‌ته‌لا فۆلکلوریدا
دروستبوویه ئه‌وژی ددیرا سیی دا کو هه‌ر چه‌نده

ژ لایئ سه‌روایقه هه‌ف سه‌روایه، لی نه‌هه‌فکیشه د‌گهل
هه‌ردوو ریژین دی.

هه‌روهسا د نمونه‌یه‌کا دیدا هاتیه:

هه‌ر فه لاته

ویقه لاته

یا ددنا‌فیدا پیره‌فاته⁽⁸²⁾ مه‌به‌ست (کیچه)

دئه‌قی نمونیدا ده‌ردوو ریژین ئیکیدا (هه‌ر فه
لاته، ویقه لاته) هندهک په‌یف د هه‌فکیش و
سه‌روانه، لی نه‌هه‌می، لقیره نه‌خشاندا نه‌تمام
دروستبوویه.

2- جوانکاریا واتایی

جوانکاریا واتایی، زیده‌تر لایه‌نی جوانیا واتایی
بخوفه‌د‌گ‌ریت، له‌ورا (د. عیسی) د‌بیژیت:
(دره‌سه‌ندا جوانکاری ئه‌وه، کو تیدا بو رامانی د
زفریت و ئه‌گه‌ر پاشی بو بیژه‌یی بزفریت ژئ
مه‌به‌ستدار نینه)⁽⁸³⁾، واته ئه‌م دشین بیژین ئه‌ف
جوری جوانکاری لایه‌نی واتا په‌یقی و ده‌سته‌واژی
ورستان فه‌د‌گ‌ریت.

گرنگیا جوانکاریا واتایی

گرنگ‌ترین خالین گرنگ د ئه‌فی جوریدا بریتی
نه‌ژ:

1- ژ لایئ نافه‌روکیقه (واتایی)، کو جوانی بو
رامانی د زفریت و جوره خوشیهک تیدا دیاردیبت،
بشیوه‌یه‌کی سه‌ره‌کی.

2- ژ لایئ روخساریقه (بیژه‌یی)، کو دئاستی
بیژه‌یی جوانی د هیته‌ دیتن و د بیته مه‌به‌ستا
لاوه‌کی⁽⁸⁴⁾.

جورین جوانکاریا واتایی

دژیهك دابه‌شی دوو جورین سه‌ره‌کی دبیت، کو

بریتی نه ژ:

2-2-1-1 دژیه‌کا نه‌رینی:

نه‌وژی بریتی یه ژ ((کومکرنا دوو په‌یقین هه‌قدژ

ژلایی واتاییقه))⁽⁸⁹⁾.

بو نمونه:

بشه‌قی كهسك دكهن

ب روژی سوږ دكهن⁽⁹⁰⁾ مه‌به‌ست (خه‌نايه)

د ئه‌قی نمونیدا په‌یقین (شه‌ق، روژ) دژیه‌کا

نه‌رینی دروستکریه.

هه‌روه‌سا دغونه‌یه‌کا دیدا هاتیه:

بکه تیدا سپی دبیت

بینه ده‌ری ره‌ش دبیت⁽⁹¹⁾ مه‌به‌ست (گیسن)

په‌یقین (سپی - ره‌ش) دژیه‌کی ئیکن، و دژیه‌کا

نه‌رینی دروستکریه.

2-2-1-2 دژیه‌کا نه‌رینی:

ئه‌وه، کو دوو ووشه د بنه‌ره‌تدا دژی ئیک نینن،

لی ئیک په‌یف ده‌یت وئامرازی نه‌رینی (نا - نه)

دکه‌قیتسه د ناقبه‌را واندا، واته د ئه‌قی جوری

هه‌قدژیندا دره‌گه‌زدا په‌یف ئیک تشته.

بو نمونه:

که‌ر ب بارقه دچیته ژوورقه

لی کور ناچیت⁽⁹²⁾ مه‌به‌ست (که‌قچکه)

په‌یقین (دچیت - ناچیت) په‌یوه‌ندییا هه‌قدژی د

ناقبه‌را واندا هه‌یه و دژیه‌کا نه‌رینی دروستکریه

بری‌کا زیده‌کرنا (نا) لسه‌ر په‌یفا (دچیت).

ئه‌ه جوری جوانکاری، هژماره‌کا زور یا

هونه‌ران بخوفه‌دگریت، ژ گرنگترین جورین مه

نامازه پیکرین بریتی نه ژ:

2-2-1 دژیه‌ک:

دژیه‌ک وینه‌که ژ وینین هونه‌ری جوانکاری پتر ژ

بو جه‌ختکرنی لسه‌ر واتایی ده‌یته بکاره‌یتان، له‌ورا

ب نه‌رکی دیار کرنا لایه‌نی به‌رامبه‌ر رادبیت، کو

ئه‌گه‌ر ئه‌و نه‌با نه‌د هاته‌ه روونکر، ئانکو دژیه‌ک

ئه‌وه ((دوو په‌یقین دژیه‌ک پیکفه‌ه به‌ینه‌ه

کو مکر))⁽⁸⁵⁾، یان ((خرقه‌کر نه‌د ناقبه‌را تشته‌کی

و به‌رامبه‌ری ئه‌وی یان تشته و دژی وی))⁽⁸⁶⁾.

ئه‌ه‌ه‌ژی روله‌کی سه‌رنج راکیش و جوان دده‌ته

به‌ره‌می، مه‌ته‌لی ژی ئه‌ه وینه‌یی جوان د نا‌ه‌خو‌دا

هه‌مبیز کریه.

بو نمونه:

ژ قیری ره‌شته

ژ به‌رفری سپی تره

ژ بوستی پیتره

ژ گه‌زی کیم تره⁽⁸⁷⁾ مه‌به‌ست (قه‌شقه‌لانک)

لقیره په‌یقین (ره‌ش) هه‌قدژی (سپی) یه.

هه‌روه‌سا دغونه‌یه‌کا دیدا هاتیه:

له‌ئه شکه‌وتیکدا 32 که‌س دانیشتون،

یه کی‌کیش هه‌ستاو

سه‌ما ده‌کا⁽⁸⁸⁾ مه‌به‌ست (ددان و زمان)

لقیره په‌یقیت (دانیشته، هه‌ستاو) هه‌قدژی ئیکن

جورین دژیه‌کی

ههروهسا دغوونیه کا دیدا هاتیه:

هوله کی پافیزه دۆله کی

دول دی رزیت

هۆل نا رزیت⁽⁹³⁾

د ئەفی نمونیدا وه کی دیار په یقین (رزیت - نارزیت) په یوه ندیا هه فدی د ناقهرا وندا ههیه.

2-2-2 خرفه کرن:

(عهزیز گهردی) دهر باره ی خرفه کرن دبیژیت:

((له کۆ کردنه وه ودا دهی کۆمهله شتیک پیکه وه کۆبکه بته وه و هه موویان بجهیته ژیر فه رمانی حوکمیکه وه و یهک فه رمانیان به ردا بهری))⁽⁹⁴⁾.

دیسان (خه تیبه قه زوینی) دبیژیت: ((خرفه کره دناقهرا دوو تشتاندا یان پتر دئیک حوکمدا))⁽⁹⁵⁾.

ههروهسا (أحمد المراغی) دبیژیت: ((خرفه کره دناقهرا دوو تشتیت، ژیک جیاوازا دا یان پتر دئیک حوکمدا))⁽⁹⁶⁾.

ئەفی جورى ریژه کا کیم د ناڤ شیوازین داریتنا

مهته لانداه گرتیه.

بۆ نمونه:

ترشه، مزه، هنار نینه

یى دبه حری دا غه واس نینه

ئهو حاکمه، حاکم نینه

ئهو کولیلکه، بهار نینه⁽⁹⁷⁾ مه بهست (دل)

د ئەفی نمونیدا په یقین (ترشه - مزه) دبن ئیک

حوکمدا خرفه کرینه، کو سالوخه تی هه نارینه.

دیسان دغوونیه کا دیدا هاتیه:

تشتکی منو تشتو، یى ب کولاف و دهر سوکه،

ناقى وى زرچه پۆکه⁽⁹⁸⁾ مه بهست (هیک)

د ئەفی نمونیدا په یقین (کولاف - دهر سوک) دبن

ئیک حوکمدا خرفه کرینه، کو مه بهستا هه ر دوو کان

تيفکلى شتى يه.

2-2-3 هه شارتن:

يوسف أبو العدوس دهر باره ی هه شارتنی

روهنگریه، کو مه بهست ژى نه وه: ((ناخفتنکه ر

په یقه کی بیژیت دوو واتا هه بن، ئیک ژ نه وان یا

نیزیک و دیار، کو نه مه بهسته، یادى یا دویر و

هه شارتییه ب به لگه یه کی، کو مه بهسته، لی هاتیه

هه شارتن ب واتایا نیزیک، ب ئەفی چهندى گوهدار

بو ئیکه مجار هزر دکهت نه وه مه بهسته، لی

وه سانینه))⁽⁹⁹⁾. دیسان (الخطیب القزويني)

دبیژیت: ((بیژه یه کی بیژن دوو رامان هه بن: نیزیک

و یا دویر و مه رهم پی یا دویر بیت))⁽¹⁰⁰⁾.

بۆ نمونه:

مامکی منو...

حاکم یى دبن بهرگیزا هه⁽¹⁰¹⁾ مه بهست (برنجه)

د ئەفی مه ته لیدا دوو واتا بهرچاقن، واتایا نه وى

یا دیار (حاکم)، کول قیره مه بهست پی کهسه کی

ناست بلنده، لی واتایا مه بهست و هه شارتی (برنجه)،

ل قیره په یف ژ ناستی خو بی ناسایی به ره ژ ناستی

نه ناسایی چوو یه، هه شارتنی د ئەفی پروسیسیدا

روله کی بهرچاڤ کریه، هوسا هیچ په یوه ندیه ک د

ناقهرا هه ر دوو واتایاندا نینه، کو ئیک ژ نه وان بیته

کلیدک ژبو هه کرنا واتایا دی.

دغوونیه‌یه‌کا دیدا:

گایی سور دگه‌لیدا گری‌دای⁽¹⁰²⁾. مه‌به‌ست

(زمانه)

دئەفی مه‌ته‌لیدا دوو واتا دبه‌رچافن، واتایا دیار و واتایا فه‌شارتی، دوواتایا دیاردا (گا) کو لقی‌ری مه‌به‌ست بی گیانه‌وه‌ره‌که، لی واتایا فه‌شارتی و یا مه‌به‌ستدار (ئه‌زمانه)، لقی‌ری په‌یف ژناستی ناسایی به‌ره‌ف ناستی نه‌ناسایی چوویه، فه‌شارتی دئەفی پورسی‌سیدا روله‌کی به‌رچا‌فکریه، هوسا هیچ په‌یوه‌ندیه‌ک دناقه‌هرا هه‌ردوو واتایاندا نین، کو ئیک ژنه‌وان بیته‌ کللیک ژبو واتایا دی.

2-2-4 داهینان:

ئه‌و جو‌ری جوانکاری یه ((کو ئاخفتنی چه‌ند جو‌رین جوانکاری تیدا بن))⁽¹⁰³⁾. واته‌ دئیک په‌ره‌گرافدا یان دئیک پارچا ئاخفتنیدا کومه‌کا هۆنه‌ریت جوانکاری تیدا خویابن، ژ به‌ر هندی د بیژنی داهینان.

ديسان: ((داهینان ئه‌وه، کو ئاخفتن یا ته‌فگربیت بو گه‌له‌ک جو‌رین جوانکاری))⁽¹⁰⁴⁾. بو نمونه:

به‌زیندوویی ناروا، به‌مردوویی ده‌روا⁽¹⁰⁵⁾ مه‌به‌ست (دارا تاییته‌یه)

دئەفی نمونیدا چه‌ند جو‌ریت جوانکاری تیدا هه‌نه، وه‌کو:

1- خه‌ملاندن، کو په‌یفین (ناروا - ده‌روا).

2- هه‌فسه‌نگ، په‌یفین (ناروا - ده‌روا).

3- دژیه‌ک، دناقه‌هرا (زیندوویی - مردوویی).

4- ره‌گه‌زدوویی، کو په‌یفین (ناروا - ده‌روا) ره‌گه‌زدووزیا نه‌تمام دروست دکهن.

ديسان دغوونیه‌یه‌کا دیدا، چه‌ند جو‌ریت جوانکاری پی‌کفه‌ بکاره‌ینایه، ب ئه‌فی ره‌نگی:

به‌شه‌و ده‌روا نارناروکه، به‌رۆژ ده‌روا بارباروکه، نه‌هیلکه‌ی ده‌کا نه‌ باروکه⁽¹⁰⁶⁾

1- دژیه‌ک، په‌یفین (شه‌و - رۆژ).

2- هه‌فسه‌روا، په‌یفین (نارناروکه - بارباروکه - باروکه).

3- دووباره‌کرن، په‌یفین (ده‌روا - ده‌روا).

4- که‌رتکرن، هه‌می مه‌ته‌ل ب سه‌ر ئیکفه‌ هاتیه‌ که‌رتکرن.

2-2-5 روونکرن:

مه‌ته‌ل بخۆ فه‌شارتنه، پی‌تی ب روونکرنی هه‌یه، ئه‌وژی دانا پرسپاری و به‌رسفدان لسه‌ر، له‌ورا (عه‌زیز گه‌ردی) ده‌رباره‌ی پیناسه‌یا ئه‌فی هۆنه‌ری دبیژیت: ((ئه‌وه‌یه‌ که‌ هۆنه‌ر یا نووسه‌ر ل پیشیا قسه‌یه‌ک بکا یا باسی شتیک بکا، ئینجا به‌دوای ئه‌وه‌ قسه‌که‌ روون بکاته‌وه‌ و لیکی بداته‌وه‌ بو خۆینه‌ری ئاشکرا تر بکات))⁽¹⁰⁷⁾.

بو نمونه:

سه‌ری تیژه‌ بنی کونه، کیژه‌ بزانه‌ شوپژنه⁽¹⁰⁸⁾ مه‌به‌ست (شوپژنه)

د ئه‌فی مه‌ته‌لیدا روونکرنه‌کا ئاشکرا هاتیه‌کرن، ئه‌وژی دگه‌ل ئاراسته‌کرن ئاخفتنی به‌رسف ل گه‌ل هاتیه‌ دان، کو دبیژیت: سه‌ری تیژه‌ بنی کونه؟ ئه‌فه‌ پرسپاره، دگه‌ل پرسپاری به‌رسف هاتیه‌دان، کو

(عەزیز گەردی) دبیژیت: ((جی گورین وا دەبی که له پیش دا دوو ووشه یا دوو دەسته واژەیا دوو رسته بیی، ئینجا بەدوای ئەو وەهەر دوو ووشه یان دەسته واژە یا رسته دوویات بکەینەو، بەو مەرجهی جی گوریان بکەویت))⁽¹¹³⁾. ههژیه بیژین، کو ئەو جورە ئاواز و موسیقاییه کی ب ریا جه گورینی دروست دکەت وواتایی ب هیژ و بەرچاؤ دکەت.

بۆ نمونە:

ریتو ژپرتو دبیت.

پیر تو ژ ریتو دبیت⁽¹¹⁴⁾ مەبەست (میشک و هیکه)

جارا ئیکی هاتیه (ریتو ژ پرتو دبیت) واته (ریتو) بهری (پرتو) ئینایه، لی جارا دووی دوو پهیف ئینایه و پاش و پیشخستن ئیخستیه تیدا، وه کی (پرتو ژ ریتو) واته پهیقا (پرتو) بهری (ریتو) ئینایه.

ههروهسا دهمونه کا دیدا هاتیه:

شرینوک ل دارینوک

دارینوک ل شرینوک

گوههبل ب ری کەفت

بی پهحنوک ب دیش کەت⁽¹¹⁵⁾ مەبەست (ترییت دسهلکادا)

جارا ئیکی هاتیه (شرینوک ل دارینوک) واته (شرینوک) بهری (دارینوک) ئینایه، لی جارا دووی پاش و پیشخستن ئیخستیه تیدا، وه کی (دارینوک ل

(شویننه)، ئانکو د ئەفی مەتەلیدا پرسیار هاتیه کرن، بەرسف زی دگەل هاتیه پروونکرن.

ديسان دهمونه کا دیدا هاتیه:

کانۆکانه، کانۆکانه، چیی نەزانه حەيوانه⁽¹⁰⁹⁾

ل قیره پروونکرنه کا ئاشکرا دگەل پرسیاردانا مەتەلی هاتیه ئەنجامدان، ئانکو دپرسیاریدا بەرسف هاتیه دان و پروون بویه، واته پروونکرن تیدا خو یا بویه.

6-2-2 بەرامبەری:

بەرامبەری شیوهیه کی گشتی نیژیکی هەقدژییه، لەورا (السکاکی) دەبارەیی بەرامبەری دبیژیت: ((کومکرنه د نافهرا دوو تشتین وه کەهه ژ یان پتر و د نافهرا هەقدژین ئەوان))⁽¹¹⁰⁾.

بۆ نمونە:

ژسەرڤه هەستی

ژبنقه پەراسی⁽¹¹¹⁾ مەبەست (بانە)

د ئەفی مەتەلیدا پهیقین (سەرڤه - بنقه) بەرامبەری ئیک راوەستیاینه، چونکه (سەرڤه) بەروفاژی (بنقه)یه.

ديسان دهمونه کا دیدا هاتیه:

بهروژ دهريی خاتوونه

بهشهو دهريی مەيمونه⁽¹¹²⁾ مەبەست (نووین و ئەستیرک)

د ئەفی مەتەلیدا پهیقین (روژ - شهه) بەرامبەر ئیک راوەستیاینه، چونکه (روژ) بەروفاژی (شهه)یه.

7-2-2 جه گهورین:

په‌یوه‌ندییه‌کا هه‌فواتایی د نابقه‌را نه‌واندا هه‌یه، نه‌ف
جوړه ب کیمی د نا‌فمه‌تلا فولکلوریدا دیاره:
بو نمونه:

نه‌سکه‌که نه‌گرانه، هه‌م بی‌روح هه‌م بی‌جانه،
گه‌ه دریزه، گه‌ه زی‌گر، نه‌وی ژمه‌قت نه
دوره⁽¹²⁰⁾ مه‌به‌ست (سیه‌ره).

لقیره په‌یقین (روح - جان) په‌یوه‌ندییه‌کا
هه‌فواتایی د نابقه‌را واندا دروستبوویه، وه‌ردوک
هه‌قیه‌کن دواتاییدا و بو ئیک مه‌به‌ست بکاره‌تینه.

2-2-10 تیلنیشان

مه‌به‌ست ژ نه‌فی جوړی نه‌وه، کو تیدا ناماژه ب
گوتنه‌کا مه‌زنان یان رویدانه‌کا میژوویی یان
داستانه‌کی بهیته‌کرن، بشیوه‌یه‌کی کورت و
قه‌شارتی، هه‌روه‌کی (أحمد الهاشمی) دیب‌ژیت:
(ناماژه‌یه بو چپروکه‌کا دیار، یان هوزانه‌کا نا‌فدار،
یان په‌نده‌کی پی‌دیار بکه‌ت)⁽¹²¹⁾. دیسان
(سوجادی) دیب‌ژیت: ((نه‌وه‌یه که نه‌وه‌نره له
هونراوه‌که‌یا به‌تیلی چاو ده‌ست بو کاره‌سات،
وه‌یا داستان، وه‌یا په‌ندیکی پیشینانی نه‌وه‌زمانه
دریژبکا)⁽¹²²⁾.

بو نمونه:

نه‌وه‌ دوژمنی‌خویه

خه‌لک و جیهان دوژمنی‌وی یه⁽¹²³⁾

نه‌فمه‌تله‌هیمایه ژ بو گوتنا مه‌زنان نه‌وه
دیب‌ژیت (هه‌می دوژمنین سه‌ری‌که‌وینه، که‌وه‌ژی
دوژمنی‌سه‌ری‌خویه)، واته‌گوتنا مه‌زنان ب

شرینوک) واته‌په‌یفا (دارینوک) به‌ری (شرینوک)
ئینایه.

2-2-8 زیده‌روویی:

رامان ژی نه‌وه، کو به‌حسکرن یان وه‌سفکرنا
تشته‌کی، زیده‌تر ژ قه‌باری هه‌یی (پ. د. محمه‌د
به‌کر) دیب‌ژیت: ((بریتیه ژ سنووری ده‌ری‌خستنا
تشته‌کی یان که‌سه‌کی د باشییدا یان ژ
دخراپییدا)⁽¹¹⁶⁾، ئانکو ((هه‌ولدان بو گه‌هشتن
دوه‌سفکرنا تشته‌کی ژ لای‌هی‌زی یان بی‌هی‌زیه، کو
مه‌حاله وه‌سان بیت)⁽¹¹⁷⁾.

بو نمونه:

دونیا هه‌می

لسه‌ر نکلی ئافایه⁽¹¹⁸⁾ مه‌به‌ست (قه‌له‌مه)

د نه‌فی نمونیدا زیده‌روویی هه‌یه، نه‌وژی نه‌وه،
کو (دونیا هه‌می لسه‌ر (نکلی ئافایه) نه‌فه
زیده‌روویه‌کا زور مه‌زنه، چونکه‌دونیا لسه‌ر نکلی
نه‌یا ئافایه.

2-2-9 هه‌فواتایی:

هه‌ر جووت په‌یقه‌کا وه‌کی (ئیش - نازار)
(شاخ - چیا) ب هه‌فواتا ده‌یته‌نیاسین، (مه‌عروف
فه‌تاح) ده‌باره‌ی هه‌فواتایی دیب‌ژیت: ((هاوواتایی
ته‌واو زور که‌مه‌له‌زماندا ته‌نانه‌ت هه‌ندیک
باوه‌ریان وایه که‌هه‌رنیشه، له‌راستیدا زور‌گرانه
دوو وشه‌به‌یه‌ک واتا بمینه‌وه، چونکه‌له‌توانای
زمان که‌م ده‌کات)⁽¹¹⁹⁾، که‌واته‌لیدیف نه‌فی
پیناسی دوو په‌یفا ب تمامی هه‌فواتا نابن، به‌لکو

تیدا هه‌بوویه و هوکاره‌ک ژ بۆ جوانی و خه‌ملاندنا
بیژه‌یی.

په‌راویز و ژێده‌ر

- 1- الشيخ أحمد محمد، كتب الألفاظ والأحاديث اللغوية، ط2، دار الجماهيرية للنشر والتوزيع والإعلام، 1988، ص 20.
- 2- أبي الفضل جمال الدين محمد بن مكرم (بن منظور) الإغريقي المصري، لسان العرب، ط1، دار صادر، بيروت، لبنان، 1992، مجلد 5، ص 405.
- 3- أبي الفضل جمال الدين محمد بن مكرم (بن منظور) الإغريقي المصري، لسان العرب، مجلد 5، ص 412.
- 4- المزروقي: الأدب الشعبي في تونس، الدار التونسية، 1967، ص 43.
- 5- نبيلة إبراهيم: إشكال التعبير الشعبي، ط3، دار غريب للطباعة والنشر والتوزيع، القاهرة، ص 191.
- 6- د. طلال حرب: أولية النص، المؤسسة الجامعية للدراسات والنشر والتوزيع، بيروت، ط1، 1999، ص 154.
- 7- أحمد عبد الله زهرو: مامكين كوردی، من مطبوعات دار الثقافة والنشر الكردية، بغداد، 1982، ل 20.
- 8- هه‌مان ژێده‌ر، ل 37.
- 9- هه‌مان ژێده‌ر، ل 68.
- 10- هه‌مان ژێده‌ر، ل 35.
- 11- د. رابح العوبي: أنواع النثر الشعبي، منشورات باجي مختار، عنابة، د. ت، ص 114.
- 12- أحمد عبد الله زهرو: مامكين كوردی، ل 59.
- 13- د. رابح العوبي: أنواع النثر الشعبي، ص 117، 120.
- 14- سه‌ده‌ددين نوره‌ددين نه‌بويه‌كر: به‌ركوتيكلي مه‌ته‌لي فولكلوري كوردی، ل 130.
- 15- د. نبيلة إبراهيم: أشكال التعبير في الأدب الشعبي، ص 202.

شیوه‌کی کورت و پری و اتا د نا‌مه‌ته‌لیدا هاتیه
وه‌رگرتن.

ديسان دغوونه‌یه‌کا دیدا هاتیه:

دوستی ته‌یه، دوژمنی ته‌یه، هه‌ر ژته‌یه⁽¹²⁴⁾
لقیره‌ بیژه‌یا (دوستی ته‌یه، دوژمنی ته‌یه) ئاماژه‌یه
ژ بۆ گوتنا مه‌زنان (ئه‌زمانی ته‌ دارکوکێ سه‌ری
ته‌یه)، ئانکو د ئه‌قی مه‌ته‌لیدا گوتن ب هه‌می په‌یقین
ئه‌وی نه‌هاتیه وه‌رگرتن، به‌لکو بتنی داهینه‌ری
مه‌ته‌لی و اتا و مه‌به‌ستا گوتنی وه‌رگرتیه و د نا‌
دیژین مه‌ته‌لیدا خه‌ملاندیه.

ئه‌نجام

مه‌ته‌ل شیوه‌یه‌کی ده‌ربرییی گه‌له‌کی به‌ره‌لاهه،
ده‌ربرینا فه‌شارتیه، بشیوه‌یی په‌رسیاره‌کی ده‌یه‌
ئاراسته‌کرن.

جوانکاری نه‌ ئه‌وه، کو بتنی د بیته‌ زه‌خه‌فه‌کا
بیژه‌یی ژبۆ جوانی و خه‌ملاندنی بکارده‌یت، به‌لکو
ئه‌و ریکه‌کا گرنه‌ ژریکین ده‌ربرییی، له‌ورا
داهیلانا هۆنه‌ری جوانکاریی دنا‌ جیهانا مه‌ته‌لیدا،
وینه‌یه‌کی هۆنه‌ری به‌رز و داهینه‌رانه‌ ژبۆ
خوانده‌فانی به‌رچا‌ کویه.

مه‌ته‌لا فولکلوری هه‌ردوو جورین جوانکاریی
(بیژه‌یی، واتایی) دنا‌ خودا هه‌مبیز کرینه، جه‌ه‌کی
باش تیدا جه‌گرتیه، واته‌ هه‌می هۆنه‌رین جوانکارییا
بیژه‌یی بتمامی رۆل تیدا نه‌دیتیه، لی هه‌بوونه‌کا باش

- 16- عبد الملك مرتضى: الألباز الشعبية الجزائرية دراسة في ألباز الغرب الجزائري، ديوان المطبوعات الجامعية، الجزائر، 1982، ص 27.
- 17- محمد سعيد: الأدب الشعبي بين النظرية والتطبيق، معهد الثقافة الشعبية، جامعة تلمسان، ديوان المطبوعات الجامعية، 1998، ص 99 – 100.
- 18- د. طلال حرب: أولية النص، ص 157.
- 19- د. رابح العوي: أنواع النثر الشعبي، ص 86، 87.
- 20- أحمد عبد الله زهرو: مامكين كوردی، ل 22.
- 21- هه‌مان ژیدەر، ل 26.
- 22- يوسف أبو العدوس: البلاغة والأسلوبية، ط 1، الأهلية للنشر والتوزيع، الأردن، 1999، ص 129.
- 23- د. حامد صالح خلف الربيعي: مقاييس البلاغة بين الأدباء العلماء، مركز بحوث اللغة العربية، مكة المكرمة، 1996، ص 704.
- 24- علائده‌دين سوجادی: خواشخوانی، چاپخانا مه‌عارف، به‌غدا، 1978، ل 75.
- 25- الخطيب القزويني: الإيضاح في علوم البلاغة، ط 1، دار الكتب العلمية، بيروت، لبنان، ص 255.
- 26- د. يوسف أبو العدوس: مدخل إلى البلاغة العربية، ط 1، دار عمان، الأردن، 2007، ص 237.
- 27- د. محمهد به‌کر: ره‌وانیژی، هه‌فییژی، 2008-2009.
- 28- عه‌زیز گه‌ردی: ره‌وانیژی له‌ نه‌ده‌بی کوردیدا، ب 2، جوانکاری، ل 5.
- 29- علائده‌دين سوجادی: خوشخوانی، ل 75.
- 30- منير سلطان: البديع تأصيل وتجديد، منشأة المعارف بالإسكندرية، 1986، ل 16.
- 31- د. عيسى علي العاكوب: المفصل في علوم البلاغة العربية، ط 1، دار القلم، الإمارات العربية المتحدة، دبي، 1996، ص 556.
- 32- د. ئیدریس عه‌بدوللا مسته‌فا: لایه‌نه‌ ره‌وانیژی‌ه‌ه‌کان له‌ شیعری کلاسیکی کوردیدا به‌ نمونه‌ی هه‌مدی و حاجی قادری کوی، نامه‌ی ماسته‌ر، زانکوی سه‌لا‌هه‌ددین، 2010، ل 266.
- 33- مسعود یاسین چه‌لکی: زانستی جوانکاری ده‌وزانا کوردیدا، چاپخانا هاوار، دهوک، 2012.
- 34- عه‌زیز گه‌ردی: ره‌وانیژی له‌ نه‌ده‌بی کوردیدا، ب 2، جوانکاری، ل 70.
- 35- عبد العزيز عتيق: في البلاغة العربية، علم البديع، دار النهضة العربية للطباعة والنشر، بيروت، 1974، ص 187.
- 36- أحمد عبد الله زهرو: مامكين كوردی، ل 355.
- 37- د. محمهد به‌کر: ره‌وانیژی، هه‌فییژی، سالا 2006-2007.
- 38- د. ئیدریس عه‌بدوللا: جوانکاری شیعری نۆبی کوردی، چ 1، چاپخانه‌ی هه‌فی، هه‌ولیر، 2012، ل 18.
- 39- عه‌زیز گه‌ردی: ره‌وانیژی له‌ نه‌ده‌بی کوردیدا، ب 2، جوانکاری، ل 19.
- 40- أحمد عبد الله زهرو: مامكين كوردی، ل 35.
- 41- عه‌زیز گه‌ردی: ره‌وانیژی له‌ نه‌ده‌بی کوردیدا، ب 2، جوانکاری، ل 21.
- 42- أحمد عبد الله زهرو: مامكين كوردی، ل 64.
- 43- هه‌مان ژیدەر، ل 74.
- 44- عه‌زیز گه‌ردی: ره‌وانیژی له‌ نه‌ده‌بی کوردیدا، ل 23.
- 45- أحمد عبد الله زهرو: مامكين كوردی، ل 73.
- 46- رابح العوي: أنواع النثر الشعبي، ص 101-107.
- 47- أحمد عبد الله زهرو: مامكين كوردی، ل 50.
- 48- هه‌مان ژیدەر، ل 75.
- 49- هه‌مان ژیدەر، ل 23.
- 50- السيد أحمد الهاشمي: جواهر البلاغة، ط 2، دار المعرفة، بيروت، لبنان، 2007، ص 368.
- 51- أحمد عبد الله زهرو: مامكين كوردی، ل 54.
- 52- هه‌مان ژیدەر، ل 74.
- 53- د. أحمد مطلوب: البلاغة العربية، ط 1، المكتبة الوطنية، بغداد، 1980، ص 337.
- 54- أحمد عبد الله زهرو: مامكين كوردی، ل 62.
- 55- هه‌مان ژیدەر، ل 51.
- 56- السيد أحمد الهاشمي: جواهر البلاغة، ص 264.

- 57- بن عیسی باطاهر: البلاغة العربية، ط1، دار الكتاب الجديدة المتحدة، بیروت، لبنان، 2008، ص330.
- 58- أحمد عبد الله زهرو: مامکین کوردی، ل64.
- 59- هه‌مان ژیدەر، ل84.
- 60- د. محمەد به‌کر: ره‌وانبێژی، هه‌فیبیژی، سالا 2007-2008.
- 61- سه‌دره‌دین نوره‌ددین ئەبویه‌کر: به‌رکوتیکی مه‌ته‌لی فۆلکلۆری کوردی، چ1، چاپخانه‌ی وه‌زاره‌تی ره‌وشنیری، هه‌ولێر، 2005، ل132.
- 62- أحمد عبد الله زهرو: مامکین کوردی، ل49.
- 63- هه‌مان ژیدەر، ل40.
- 64- عه‌لانه‌ددین سو‌جادی: خوشخوانی، ل152.
- 65- عبد الرحمن حسن حنبة الميداني، البلاغة العربية (أسسها، علومها، فنونها)، ج2، ط2، دار القلم، دمشق، 2007، ص536.
- 66- سه‌دره‌دین نوره‌ددین ئەبویه‌کر: به‌رکوتیکی مه‌ته‌لی فۆلکلۆری کوردی، ل105.
- 67- هه‌مان ژیدەر، ل104.
- 68- عه‌زیز گه‌ردی: ره‌وانبێژی له‌ ئەده‌بی کوردیدا، ب2، (جوانکاری)، ل47.
- 69- أحمد عبد الله زهرو: مامکین کوردی، ل87.
- 70- هه‌مان ژیدەر، ل37.
- 71- هه‌مان ژیدەر، ل85.
- 72- هه‌مان ژیدەر، ل44.
- 73- عه‌زیز گه‌ردی: ره‌وانبێژی له‌ ئەده‌بی کوردیدا، ب2، (جوانکاری)، ل44.
- 74- أحمد الهاشمي: جواهر البلاغة، ص366.
- 75- أحمد عبد الله زهرو: مامکین کوردی، ل50.
- 76- هه‌مان ژیدەر، ل55.
- 77- د. ئیدریس عه‌بدو‌للا مسته‌فا: لایه‌نه‌ ره‌وانبێزیه‌کان له‌ شیعری کلاسیکی کوردیدا به‌ نمونه‌ی حه‌مدی و حاجی قادری کوی، ل266.
- 78- الخوري بولس عواد: العقد البديع في فن البديع، طبع في المطبعة العمومية الكاثوليكية في بيروت، 1881، ص128.
- 79- أحمد عبد الله زهرو: مامکین کوردی، ل32.
- 80- هه‌مان ژیدەر، ل72.
- 81- هه‌مان ژیدەر، ل34.
- 82- هه‌مان ژیدەر، ل58.
- 83- د. عیسی العاکوب: المفصل في علوم البلاغة، ص556.
- 84- مسعود ياسين چه‌لکی: زانستی جوانکاری ده‌ژانا کوردیدا، ل122.
- 85- د. محمد أحمد قاسم، د. محي الدين ديب: علوم البلاغة والبديع والبيان والمعاني، طبعة جديدة منقحة، المؤسسة الحديثة للكتاب، لبنان، طرابلس، ص6.
- 86- د. فضل حسن، البلاغة فنونها وأصنافها (علم البيان والبديع)، ط7، دار الفرقان، عمان، الأردن، 2000، ص275.
- 87- أحمد عبد الله زهرو: مامکین کوردی، ل62.
- 88- سه‌دره‌ددین نوره‌ددین ئەبویه‌کر: به‌رکوتیکی مه‌ته‌لی فۆلکلۆری کوردی، ل130.
- 89- يوسف أبو العدوس: البلاغة الأسلوبية، ص132.
- 90- أحمد عبد الله زهرو: مامکین کوردی، ل84.
- 91- هه‌مان ژیدەر، ل37.
- 92- هه‌مان ژیدەر، ل44.
- 93- (هه‌مان ژیدەر، ل24).
- 94- ماهر به‌رواری: مه‌ته‌لوکانی، چاپخانه‌ی خانی، دهوک، 2012، ل40.
- 95- سه‌دره‌ددین نوره‌ددین ئەبویه‌کر: به‌رکوتیکی مه‌ته‌لی فۆلکلۆری کوردی، ل108.
- 96- عه‌زیز گه‌ردی: ره‌وانبێژی له‌ ئەده‌بی کوردیدا، ب22، (جوانکاری)، ل107.
- 97- الخطيب القزويني: الإيضاح في علوم البلاغة، ص269.

- 98- أحمد مصطفى المراغي: علوم البلاغة، راجعة وأشرف على تصحيحه: أبو الوفا مصطفى المراغي، ط5، المكتبة المحمودية التجارية، ص342.
- 99- أحمد عبد الله زهرو: مامكين كوردی، ل3.
- 100- ماهر بهرواری: مامكين زاروكان، ل66.
- 101- يوسف أبو العدوس: مدخل إلى البلاغة العربية، ص237.
- 102- سهدره ددين نوره ددين نهوبه كر: بهر كوتيكلي مهتهلى فزلكلورى كوردی، ل131.
- 103- الخطيب القزويني: الإيضاح في علوم البلاغة، ص266.
- 104- أحمد عبد الله زهرو: مامكين كوردی، ل67.
- 105- ئيدريس عهبدوللا: رهوانبيژي له نهدهبي كورديدا، ل148.
- 106- أحمد الهاشمي: جواهر البلاغة، ص347.
- 107- سهدره ددين نوره ددين نهوبه كر: بهر كوتيكلي مهتهلى فزلكلورى كوردی، ل101.
- 108- هه مان ژيدير، ل125.
- 109- أحمد الهاشمي: جواهر البلاغة في المعاني والبيان والبدیع، تدقيق: د. يوسف الصميلي، المكتبة العصرية، بيروت، صيدا، 2007، ص312.
- 110- ماهر بهرواری، مهتهلوكاني، چاپخانه خاني، دھوك، 2012، ل108.
- 111- هه مان ژيدير، ل107.
- 112- د. أحمد مطلوب: البلاغة عند الجاحظ، دار الحرية، بغداد، ص106.
- 113- أحمد عبد الله زهرو: مامكين كوردی، ل77.
- 114- سهدره ددين نوره ددين نهوبه كر: بهر كوتيكلي مهتهلى فزلكلورى كوردی، ل160.
- 115- عزيز گهردي: رهوانبيژي له نهدهبي كورديدا، ب2، (جوانكارى)، ل77.
- 116- أحمد عبد الله زهرو: مامكين كوردی، ل60.
- 117- هه مان ژيدير، ل37.
- 118- پ. د. محمد به كر: رهوانبيژي، هه فيژي، سالا 2006-2007.
- 119- د. بسيوني عبد الفتاح: علم البديع، دراسة تاريخية وفقية لأحوال البلاغة ومسائل البديع، ط2، مؤسسة المختار، دار المعالم الثقافية، المملكة العربية السعودية، 1998، ص196.
- 120- أحمد عبد الله زهرو: مامكين كوردی، ل54.
- 121- هه مان ژيدير، ل43.
- 122- محمد معروف فتاح: زمانهوانى، مطبعة دار الحكمة، ههولير، 1990، ص164.
- 123- أحمد عبد الله زهرو: مامكين كوردی، ل59.
- 124- ماهر بهرواری: مهتهلوكي، زاروكان، ل56.
- 125- السيد أحمد الهاشمي: جواهر البلاغة، ص37.
- 126- علاء الدين سوجادي: خوشخوانى، ل157.
- 127- أحمد عبد الله زهرو: مامكين كوردی، ل59.
- 128- سهدره ددين نوره ددين نهوبه كر، ل131.

الخلاصة

اللغز فن رفيع من فنون الأدب الشعبي، ويعد نوعاً من أنواع النثر الذي يحمل طاقة تعبيرية عالية، وهو قول موجز يحمل صوراً فنية وجمالية، وتعد هذه الصور جسراً لعبورها إلى عالم الفن الجمالي، وقد استطاع بنسجها أن تنسج اللغز الشعبي الذي يحمل ألواناً جمالية شتى، سواء أكان صوراً قولية أو دلالية، ولذلك كان للفن الجمالي أهمية كبيرة في تحليل الألغاز، وإظهار جمالياتها وجمالية نظمها، وجعلها في قالب فني وأدبي مؤثر الذي يعطي القول قوة تعبيرية ودلالية عن طريق جمالية المفردات، أي وجود الفن الجمالي في نسيج الألغاز أعطى جمالية في نسيجها في الفن الشعبي في جوانبها البيانية والإبداعية، ورفع مستواها التعبيري والجمالي.

ABSTRACT

Riddle is a significant literary art of nation, setting up the form of parse and having a great power of expression. It incorporates a partial of fine a arts that becomes a bridge of the super world of aesthetic art to show the beauty in the yarn weaved in the folklore of riddle. Fully colorful, whether in speech or meaning to show beauty in the demonstration of riddle. the elegance and decoration of riddle put it in an effective literary format and this gives the speech power full of aesthetic semantic expression by beautifying vocabulary. The existence of riddles in literature shows salient creativity of the nation and making its level of semantic expression very significant.